

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ЖАНЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ
АКАДЕМИЯСЫ

Басқару институты

қолжазба құқығында

Сатышева Айкумис Сериковна

**ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ
(ҚАРЖЫЛАЙ ЕМЕС ҚОЛДАУ)**

«7M041 – Бизнес және басқару» дайындық бағыты бойынша
«7M04106 – Экономика» білім беру бағдарламасы

«7M04106 – Экономика» білім беру бағдарламасы бойынша
Бизнес және басқару магистрі дәрежесін иелену үшін магистрлік жоба

Ғылыми жетекші: _____ М.К. Орунханов, профессор

Жоба қорғауға жіберілді: «_____» _____ 2023ж.

Институт директоры: _____ Гаипов З.С., с.ғ.д.

Астана, 2023

Мазмұны

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР.....	3
БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР	4
КІРІСПЕ.....	5
НЕГІЗГІ БӨЛІМ	9
ҚОРЫТЫНДЫ.....	39
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕР ТІЗІМІ.....	42

Нормативтік сілтемелер

Осы магистрлік жобада келесі нормативтік актілерге сілтемелер пайдаланылды:

1.Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 4 желтоқсандағы № 95-IV Бюджет кодексі;

Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы № 375-V ҚРЗ Кәсіпкерлік кодексі.

Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 жарлығы.

Қазақстан Республикасында шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 27 сәуірдегі № 250 қаулысы.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Бизнестің жол картасы-2025» бизнесті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» 2019 жылғы 24 желтоқсандағы № 968 және «Жеке кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың кейбір шаралары туралы» 2019 жылғы 31 желтоқсандағы № 1060 қаулыларына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 30 шілдедегі № 491 қаулысы.

Өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 16 қарашадағы № 767 қаулысы.

Кәсіпкерлік субъектілерінің тізілімін жүргізу және пайдалану қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 28 желтоқсандағы № 1091 қаулысы.

Қазақстан Республикасының Үкіметі, Азия Даму Банкі және «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» акционерлік қоғамы арасындағы қаржыландыру туралы негіздемелік келісімге қол қою туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 11 мамырдағы № 499 қаулысы.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2006 жылғы 1 ақпандағы № 56 Жарлығын іске асыру жөніндегі шаралар туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 28 ақпандағы N 138 қаулысы.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Қолжетімді кредит беру міндетін шешу үшін ұзақ мерзімді теңгелік өтімділікті қамтамасыз етудің кейбір мәселелері туралы» 2018 жылғы 11 желтоқсандағы № 820 және «Жеке кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың кейбір шаралары туралы» 2019 жылғы 31 желтоқсандағы № 1060 қаулыларына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 31 қаңтардағы № 64 қаулысы.

Белгілер мен қысқартулар

АЕК	-	Айлық есептік көрсеткіш
АҚ	-	Акционерлік қоғам
ҒЗТКЖ	-	Ғылыми зерттеулер және тәжірибелік-конструкторлық өзірлемелер
ЕАЭО	-	Еуразиялық экономикалық одақ
ЖАО	-	Жергілікті атқарушы органдар
ЖК	-	Жеке кәсіпкер
ЖІӨ	-	Жалпы ішкі өнім
КЕҰ	-	Коммерциялық емес ұйым
ҚМ	-	Қаржы министрлігі
ҚР	-	Қазақстан Республикасы
МО	-	Мемлекеттік органдар
НҚА	-	Нормативтік-құқықтық акт
ҰЭМ	-	Ұлттық экономика министрлігі
ҮЕҰ	-	Үкіметтік емес ұйым
ХЕҰ	-	Халықаралық еңбек ұйымы
ШОБ	-	Шағын және орта бизнес
ШОК	-	Шағын және орта кәсіпкерлік
ШФҚ	-	Шаруа немесе фермер қожалығы
ЭЫДҰ	-	Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы

Кіріспе

Тақырыптың өзектілігі. Әйелдер кәсіпкерлігі экономикалық және әлеуметтік дамудың маңызды факторы болып табылады, жұмыс орындарын құруға, ЖІӨ-нің өсуіне және өмір сүру сапасын жақсартуға айтарлықтай үлес қосады. Қазақстан Республикасы орнықты экономикалық даму мен әлеуметтік прогреске ұмтыла отырып, әйелдер арасындағы кәсіпкерлікті дамытуға ерекше назар аударады.

Әйелдер кәсіпкерлігін дамыту қазіргі қоғамда және бизнес-ортада, оның ішінде Қазақстан Республикасында өзекті тақырып болып табылады. Үкімет қабылдап жатқан қолдау шараларына қарамастан, Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігі қаржы ресурстарының жетіспеушілігі, өткізу нарықтарына қолжетімділіктің шектелуі, кәсіби дағдылар мен желілік байланыстардың болмауы сияқты бірқатар сын-қатерлер мен шектеулерге тап болады.

Сондай-ақ, әлеуметтік-мәдени нормалар мен стереотиптер, ресурстар мен қаржыландыруға қол жетімділіктің шектелуі, қолайлы инфрақұрылым мен қолдаудың болмауы сияқты бірқатар факторларға байланысты елдегі әйелдердің кәсіпкерлік әлеуеті жеткіліксіз пайдаланылуда. Бұл салаға араласу әйелдердің экономикалық және әлеуметтік жағдайын жақсартуға, сондай-ақ ұлттық дамыған стратегиялық мақсаттарға қол жеткізуге ықпал етуі мүмкін.

Қазақстан Республикасында әйелдер кәсіпкерлігін дамыту тақырыбы белгілі бір ғылыми негізге ие, алайда, әсіресе қазіргі жағдайға және елдегі әйелдер кәсіпкерлігін дамыту перспективаларына қатысты жүйеленген зерттеулердің жетіспеушілігі бар. Қолданыстағы зерттеулердің көпшілігі кәсіпкерліктің жалпы аспектілеріне назар аударады және Қазақстан контекстінде осы қызметтің әйелдік аспектілеріне жеткілікті көңіл бөлмейді. Бұл Қазақстан Республикасында әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына әсер ететін факторларды егжей-тегжейлі зерделеуді және талдауды талап етеді. Осылайша, бұл тақырып өзекті және қосымша зерттеулерді қажет етеді.

Зерттеу объектісі Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігі, әйелдердің қызметі болып табылады.

Зерттеу пәні Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігінің дамуын қолдау тетіктері.

Зерттеудің негізгі мақсаты Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігінің дамуын зерттеу және оның дамуына ықпал ететін немесе шектейтін факторларды анықтау болып табылады.

Осы мақсатқа жету үшін **келесі зерттеу міндеттері қойылады:**

1. Кәсіпкерлікке теориялық көзқарастарды, әйелдер кәсіпкерлігінің ерекшеліктерін және әйелдер кәсіпкерлігімен байланысты қолданыстағы тұжырымдамалар мен модельдерді талдау.

2. Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігінің жай-күйіне талдау жүргізу, оның ерекшеліктерін, жетістіктерін және елдегі әйелдер кәсіпкерлерінің алдында тұрған проблемаларын анықтау.

3. Қазақстан Республикасында әлеуметтік-мәдени, институционалдық, экономикалық және басқа да факторлар сияқты әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына ықпал ететін факторларды анықтау және олардың елдегі әйелдер кәсіпкерлігіне әсерін талдау.

4. Ресурстарға, қаржыландыруға, нарықтық мүмкіндіктерге қол жеткізу сияқты Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлерінің алдында тұрған шектеулер мен сын-тегеуріндерді зерттеу,

5. Жүргізілген талдау негізінде Қазақстан Республикасында әйелдер кәсіпкерлігін дамытуды қолдаудың бірқатар ұсынымдары мен шаралары ұсынылатын болады.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына ықпал ететін факторларды анықтау және елдегі әйелдер кәсіпкерлерінің алдында тұрған шектеулерді талдау арқылы осы бизнесті дамытуға бағытталған ұсыныс.

Зерттеу гипотезасы: Қазақстан Республикасындағы қолданыстағы әлеуметтік-экономикалық, мәдени және институционалдық факторлар әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына әсер етеді, ал әйелдер кәсіпкерлері үшін жағдай мен қолдаудың жақсаруы оның белсенді дамуына ықпал етуі мүмкін.

Бұл гипотеза Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлігінің дамуы әйелдердің әлеуметтік және экономикалық жағдайы, әйелдердің бизнестегі және қоғамдағы рөлі туралы идеяларды қоса алғанда, мәдени көзқарастар, сондай-ақ кредиттердің қолжетімділігі, салық саясаты және әйелдер кәсіпкерлерінің құқықтарын қолдау сияқты институционалдық жағдайлар сияқты белгілі бір факторлармен байланысты деп болжайды.

Зерттеу осы гипотезаны Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына әсер ететін факторларға талдау жүргізу арқылы тексере алады, сондай-ақ басқа елдердің әйелдер кәсіпкерлерін қолдаудағы тәжірибесін зерттей алады және Қазақстан Республикасының контекстіне бейімделуі мүмкін үздік тәжірибелерді анықтай алады.

Зерттеу нәтижелерін Үкімет, бизнес-қауымдастық, академия және басқа да мүдделі тараптар елдегі әйелдер кәсіпкерлігін дамытуға бағытталған саясатты, бағдарламалар мен жобаларды әзірлеу және іске асыру үшін пайдалана алады және әйелдер кәсіпкерлігін дамытуға жәрдемдесу мақсатында мемлекеттік саясат, бизнес-қауымдастық және басқа да мүдделі тараптар деңгейінде ұсыныстар мен шешімдерді әзірлеу үшін Қазақстанда пайдалы.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі: зерттеу кәсіпкерлік саласындағы заманауи теориялық және әдіснамалық тәсілдерге негізделетін болады.

Қазақстан Республикасында, сондай-ақ шетелде әйелдер кәсіпкерлігі мәселелерімен айналысатын және осы тақырыптағы зерттеулерге елеулі үлес қосатын бірқатар ғалымдар мен сарапшылар бар. Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігі мәселелерімен айналысатын осындай ғалымдардың кейбірі мыналарды қамтуы мүмкін, мұндай ғалымдардың тізімі үнемі кеңейіп отырады, өйткені бұл тақырыпқа қызығушылық артып келеді: г.

Дәулетова, Р. Избасарова, Г. Сайлау, А. Әбдікәрімова, А. Болатбек, L. Scott, Candida G. Brush, Patricia McDougall, Julie R. Weeks, Энн Де Бруин.

Зерттеу әдістері: жүргізілген зерттеуде аналитикалық және стратегиялық зерттеу әдісі, сондай-ақ регрессиялық және корреляциялық деректерді талдау қолданылды.

«Қазақстан Республикасында әйелдер кәсіпкерлігін дамыту» тақырыбында магистрлік диссертацияны қорғауға шығарылатын негізгі ережелер мыналарды қамтуы мүмкін:

- Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігінің жай-күйі мен даму динамикасын талдау: әйелдер кәсіпкерлігінің сандық және сапалық сипаттамаларын зерттеу, оның даму динамикасын бағалау, әйелдер кәсіпкерлігі неғұрлым белсенді дамып келе жатқан негізгі салалар мен өңірлерді анықтау.

- Қазақстан Республикасында әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына ықпал ететін және шектейтін факторларды сәйкестендіру: Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігінің мүмкіндіктері мен шектеулеріне әсер ететін экономикалық, әлеуметтік-мәдени, институционалдық және басқа факторларды талдау.

- Әйелдер кәсіпкерлігін дамытудағы мемлекеттік саясат пен қолдау шараларының рөлін бағалау: Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігін қолдаудың қолданыстағы мемлекеттік бағдарламалары мен шараларын талдау, олардың тиімділігі мен әйелдер кәсіпкерлігін дамытуды ынталандырудағы рөлін бағалау.

- Қазақстан Республикасының әртүрлі өңірлеріндегі әйелдер кәсіпкерлігінің ерекшеліктерін зерделеу: Қазақстанның әртүрлі өңірлеріндегі әйелдер кәсіпкерлігінің дамуындағы айырмашылықтарды талдау, еліміздің әртүрлі өңірлеріндегі әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына әсер ететін ерекшеліктер мен факторларды анықтау.

- Қазақстан Республикасында әйелдер кәсіпкерлігін одан әрі дамыту жөнінде ұсынымдар әзірлеу: зерттеу нәтижелерін талдау негізінде мемлекеттік саясатты және әйелдер кәсіпкерлігін қолдау шараларын жақсарту жөнінде ұсынымдар әзірлеу, сондай-ақ әйелдер кәсіпкерлігін дамыту үшін жағдайлар мен мүмкіндіктерді жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірлеу.

Осылайша, бұл магистрлік диссертацияның маңызды ғылыми және практикалық маңызы бар, өйткені ол Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігінің жай-күйі мен даму факторларын тереңірек түсінуге ықпал етеді және оны жақсарту жөнінде ұсыныстар ұсынады.

Жариялау: «Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігін дамыту» тақырыбындағы ғылыми мақала «Заманауи ғылым: жаңа тәсілдер мен өзекті зерттеулер» Халықаралық ғылыми конференциясында жарияланды.

Негізгі бөлім

Әдебиетке шолу

Кәсіпкерлік көптеген елдердің экономикаларында маңызды рөл атқарады, инновацияларға, жұмыс орындарын құруға, өндірістің өсуіне және нарықтардың дамуына ықпал етеді. Ол сондай-ақ әлеуметтік және экономикалық мәселелерді шешудің күшті құралы, сондай-ақ өзін-өзі жүзеге асырудың және жеке және кәсіби мақсаттарға жетудің құралы бола алады.

Кәсіпкерлік – бұл пайда табу мақсатында бизнесті немесе кәсіпорынды құру, басқару және дамыту процесі. Кәсіпкерлік идеяны әзірлеу, нарықты зерттеу, бизнес-жоспар құру, қаржыландыруды тарту, өндірісті ұйымдастыру немесе қызмет көрсету, ресурстарды басқару, маркетинг, сату, қаржылық талдау, тәуекелдерді қабылдау және шешім қабылдау сияқты әртүрлі аспектілерді қамтиды [1, 44-бет].

Кәсіпкерлік жеке кәсіпкерлік, серіктестік, корпорациялар, франчайзингтер, стартаптар және басқалар сияқты әртүрлі нысандарда жүзеге асырылуы мүмкін. Кәсіпкерлер жаңа компаниялар құра алады, қолданыстағы бизнесті дамыта алады, инновациялық шешімдер қабылдай алады, жаңа өнімдер немесе қызметтер жасай алады, жұмыс орындарын құра алады және экономикалық өсуге ықпал етеді.

Кәсіпкерлік сонымен қатар бизнестің әлеуметтік жауапкершілігімен, тұрақты дамуымен, қоғам мен қоршаған ортаға әсерімен байланысты болуы мүмкін. Кәсіпкерлер қаржылық, заңды, операциялық және беделді тәуекелдерге тап болуы мүмкін және проблемаларды шешуге және қиындықтарды жеңуге дайын болуы керек.

Кәсіпкерліктің теориялық тәсілдеріне айтарлықтай үлес қосқан негізгі авторлардың бірі – «Кәсіпкерлік рух» тұжырымдамасын жасаған Жан-Батист Сай. Сей кәсіпкерлікті тек жаңа кәсіпорындар құру ғана емес, сонымен қатар ерекше менталитет, мүмкіндіктерді көру және тәуекелге бару мүмкіндігі деп санады. Қазақстан экономикасы контекстінде Сей идеясына негізделген кәсіпкерлік рухты дамыту елдегі кәсіпкерлік белсенділік пен инновациялық дамуды ынталандыруға ықпал етуі мүмкін [2].

Тағы бір маңызды автор – Джозеф Шумпетер, ол кәсіпкерлік теориясы аясында «Шығармашылық жойылу» тұжырымдамасын ұсынды. Ол кәсіпкерлер жаңа идеяларды, технологияларды және процестерді енгізу қабілетінің арқасында экономикалық дамудың қозғаушы күші болып табылады, нәтижесінде ескі құрылымдар жойылып, жаңалары пайда болады деп сендірді. Қазақстанда бұл кәсіпкерлікті дамыту қолайлы инновациялық орта құрумен, инновациялық идеяларды қолдаумен және жаңа кәсіпорындар құру үшін кедергілерді жоюмен байланысты болуы тиіс дегенді білдіруі мүмкін [3].

Тағы бір маңызды тәсіл-ресурстар мен мүмкіндіктер теориясы (Resource-Based View, RBV), Джей Барни [4] және Биргер Верн Фельт [5] сияқты авторлар жасаған. Ол кәсіпкерлер өздерінің ресурстары мен мүмкіндіктерін

бәсекелестік артықшылықтар жасау және бизнесті табысты дамыту үшін пайдаланады деп болжайды. Қазақстанда бұл шағын және орта кәсіпорындардың ресурстарға қолжетімділігін қамтамасыз етуді ғана емес, сонымен қатар институционалдық және ұйымдастырушылық инфрақұрылымды дамытуды, кәсіпкерлер арасында ынтымақтастық пен тәжірибе алмасу үшін платформалар құруды білдіруі мүмкін.

Сонымен қатар, соңғы жылдары әлеуметтік және экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған кәсіпкерлік нысаны – әлеуметтік кәсіпкерлікке көбірек көңіл бөлінуде. Әлеуметтік кәсіпкерлер тек қаржылық табысқа ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік мәселелерді шешуге және жалпы қоғамның әл-ауқатын жақсартуға тырысады. Бұл тәсіл әсіресе кедейлік, теңсіздік, қоршаған ортаны қорғау және басқа да көптеген әлеуметтік және экологиялық проблемалар бар Қазақстан үшін өзекті болуы мүмкін.

Жоғарыда аталған авторлар мен басқа да зерттеушілер ұсынған теориялық тәсілдер мен тұжырымдамалар Қазақстандағы кәсіпкерлік белсенділіктің дамуына маңызды әсер етуі мүмкін.

Мысалы, сай идеясына негізделген кәсіпкерлік рухты дамыту кәсіпкерлердің оң менталитетін қалыптастыруға және жаңа кәсіпорындар мен инновациялық дамуды ынталандыруға ықпал етуі мүмкін. Шумпетерді шығармашылықпен жою тұжырымдамасы Қазақстан экономикасына жаңа идеяларды, технологиялар мен процестерді енгізу үшін жағдай жасауға көмектеседі, бұл оны жаңғыртуға және дамытуға ықпал етуі мүмкін. Ресурстар мен мүмкіндіктер теориясы (RBV) бәсекелестік артықшылықтарды анықтауға және Қазақстандағы шағын және орта кәсіпорындар үшін тұрақты бизнес-модельдерді дамытуға көмектесе алады.

Сонымен қатар, әлеуметтік кәсіпкерлік Қазақстандағы әлеуметтік және экологиялық проблемаларды шешудің маңызды құралы бола алады. Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту жергілікті халықтың әл-ауқатын жақсартуға, жұмыс орындарын құруға, кедейлік пен теңсіздік сияқты әлеуметтік мәселелерді шешуге және қоршаған ортаны қорғауға ықпал етуі мүмкін.

Алайда, бұл теориялық тәсілдер мен тұжырымдамалар Қазақстандағы кәсіпкерлік белсенділіктің дамуына нақты әсер етуі үшін инвестициялық ахуалды жақсарту, кәсіпкерлікті қолдау инфрақұрылымын дамыту, қаржы ресурстарына қол жеткізуді қамтамасыз ету, бюрократиялық кедергілерді азайту, кәсіпкерлердің білім деңгейі мен біліктілігін арттыру, инновациялар мен технологияларды қолдау сияқты кәсіпкерлікті дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасау қажет. сондай-ақ, шағын және орта бизнесті дамыту үшін мемлекеттік қолдау тетіктерін құру.

Қазақстанда шағын және орта бизнесті дамытудың негізгі аспектілерінің бірі *қолайлы инвестициялық ахуал құру* болып табылады. Бұған бизнесті тіркеу процедураларын жеңілдету, құқықтық және салықтық базаны жақсарту, меншік құқығын қорғау, әкімшілік кедергілерді азайту және бизнес ортасының ашықтығы мен ашықтығын арттыру кіреді. Инвестициялық ахуалды жақсарту

ішкі және шетелдік инвестицияларды көбірек тарта алады және елдегі шағын және орта бизнесті дамытуды ынталандырады.

Кәсіпкерлікті қолдау инфрақұрылымын дамыту да маңызды аспект болып табылады. Бұған бизнес-кеңестер, консультациялық орталықтар, бизнес-инкубаторлар, технопарктер жүйесін құру, сондай-ақ шағын және орта кәсіпорындарға кредит беру, микроқаржыландыру және гранттар жүйесін дамыту кіреді. Мұндай инфрақұрылымды дамыту кәсіпкерлерге өздерінің бизнес-жобаларын дамыту үшін қажетті білім, ресурстар және қаржыландыру алуға көмектеседі.

Тағы бір маңызды аспект – *қаржылық ресурстарға қол жетімділікті қамтамасыз ету*. Шағын және орта бизнесті дамыту үшін банктік несиелер, венчурлық қаржыландыру, мемлекеттік гранттар, краудфандинг және басқалары сияқты қол жетімді және әр түрлі қаржыландыру көздері болуы керек. Осындай қаржыландыру тетіктерін құру және кәсіпкерлердің қаржылық сауаттылығын арттыру Қазақстанда шағын және орта бизнестің дамуына ықпал етуі мүмкін.

Тағы бір маңызды аспект – *бюрократиялық кедергілерді азайту*. Бизнесті тіркеу, лицензияларды, рұқсаттарды және басқа құжаттарды алу процедуралары күрделі және уақытты қажет етуі мүмкін, әсіресе шағын және орта бизнес үшін. Бюрократиялық рәсімдерді оңайлату, әкімшілік шығындарды қысқарту және бизнестің мемлекеттік органдармен өзара іс-қимылының ашықтығы мен ашықтығын арттыру кәсіпкерлік белсенділікті дамытуға айтарлықтай ықпал етуі мүмкін.

Кәсіпкерлердің білім деңгейі мен біліктілігін арттыру кәсіпкерлікті дамытуда да маңызды рөл атқарады. Білімді және білікті кәсіпкерлер тәуекелдерді жақсырақ бағалауға, бизнес стратегияларын әзірлеуге, инновациялық тәсілдерді қолдануға және өз бизнестерін тиімді басқаруға қабілетті. Сондықтан кәсіпкерлерге арналған оқыту бағдарламаларын, тренингтер мен консультацияларды қолдау олардың кәсіби дағдылары мен білімдерін арттыруға ықпал етуі мүмкін.

Инновациялар мен технологияларды дамытуды қолдау да кәсіпкерлікті дамытудың маңызды аспектісі болып табылады. Инновациялық шешімдерді енгізуге, ғылыми-техникалық әлеуетті дамытуға жәрдемдесу, жаңа технологиялар мен өнімдерді әзірлеу және коммерцияландыру үшін жағдайлар жасау шағын және орта кәсіпорындардың өсуі мен бәсекеге қабілеттілігіне ықпал етуі мүмкін.

Сонымен, *шағын және орта бизнесті дамыту үшін мемлекеттік қолдау тетіктерін құру* маңызды фактор болып табылады. Мемлекеттік бағдарламалар, субсидиялар, гранттар, салықтық жеңілдіктер және басқа да қолдау құралдары шағын және орта бизнестің дамуына, әсіресе оның жұмыс істеуінің бастапқы және тәуекелдік кезеңдерінде ықпал етуі мүмкін.

Жоғарыда атап өткеніміздей, кәсіпкерліктің классикалық теориясы Жан-Батист сай [2], Франсуа Кениер [6], Фредерик Бастиа [7] және т.б. сияқты авторлардың еңбектеріне негізделген. Оның пайымдауынша, кәсіпкер-бұл жаңа

кәсіпорындар құратын, ресурстарды байланыстыратын және пайда табу мақсатында өндірісті ұйымдастыратын адам. Бұл теориядағы кәсіпкер инновацияға, жұмыс орындарын құруға және экономиканың өсуіне ықпал ететін экономикалық дамудың негізгі факторы ретінде қарастырылады.

Кәсіпкерлік қызметке бірнеше тәсілдер бар:

Инновациялық тәсіл: кәсіпкерлікке инновациялық тәсіл кәсіпкерлік қызметтегі инновациялардың маңыздылығына назар аударады. Бұл кәсіпкер нарықта жаңа идеяларды, технологиялар мен өнімдерді жасайтын және енгізетін инноватор екенін білдіреді. Инновация техникалық (жаңа технологиялар, өнімдер мен процестер) және әлеуметтік (бизнестің жаңа модельдері, ұйымдастырушылық тәсілдер және т.б.) болуы мүмкін. Инновациялық кәсіпкерлік жаңа нарықтарды құруға, бәсекеге қабілеттілікті арттыруға және экономиканың өсуіне ықпал етеді.

Ресурстық тәсіл: кәсіпкерлікке ресурстық көзқарас кәсіпкердің бизнес мақсаттарына жету үшін қолда бар ресурстарды (қаржы, технология, білім, Байланыс және т.б.) барынша тиімді пайдаланатын адам екенін білдіреді. Ресурстық тәсіл кәсіпкердің ресурстарға қол жеткізуінің маңыздылығын және кәсіпкерлік қызметті сәтті жүзеге асыру үшін оларды басқару қабілетін көрсетеді. Кәсіпкерлікті дамыту шағын және орта кәсіпорындардың қаржыландыру, технология, білім және т. б. сияқты ресурстарға қол жеткізуі үшін жағдай жасаумен байланысты.

Эволюциялық тәсіл: кәсіпкерлікке эволюциялық көзқарас кәсіпкерлік белсенділік пен инновация эволюция процесінің нәтижесінде және өзгеретін нарық жағдайлары мен қоршаған ортаға бейімделу нәтижесінде пайда болады деп болжайды. Бұл тәсіл бәсекелестікке және бизнес-идеялар мен модельдерді нарық шындығына бейімдеуге қолайлы жағдайлар жасалған жағдайда кәсіпкерліктің табиғи түрде дами алатынын білдіреді. Эволюциялық тәсіл келесі аспектілерді қамтуы мүмкін:

Ашық және бәсекеге қабілетті экономикалық ортаны құру: нарыққа кіру үшін кедергілерді азайту, тіркеу және лицензиялау рәсімдерін оңайлату, шектеулер мен реттеуді азайту, сондай-ақ бәсекелестікті дамыту Қазақстандағы кәсіпкерліктің эволюциясына ықпал етуі мүмкін. Бұған инвестициялық климатты жақсарту, меншік құқығын қорғау, еркін бәсекелестікті дамыту және әкімшілік кедергілерді азайту бастамалары кіруі мүмкін.

Инновациялық инфрақұрылымды дамыту: ғылыми-зерттеу орталықтары, технопарктер, инкубаторлар және акселераторлар сияқты инновациялар мен технологияларды дамыту үшін инфрақұрылым құру Қазақстандағы кәсіпкерліктің эволюциясына ықпал етуі мүмкін. Бұл тетіктер кәсіпкерлерге инновациялық бизнес-жобаларды дамытуға ықпал ететін білімге, сараптамаға, ресурстарға және желілік байланыстарға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Қаржы нарықтары мен құралдарын дамыту: венчурлық қаржыландыру, банктік несиелер, мемлекеттік гранттар, краудфандинг және басқалары сияқты қол жетімді және әр түрлі қаржыландыру көздерін құру

кәсіпкерлік белсенділіктің эволюциясына ықпал етуі мүмкін. Қаржы нарықтарын дамыту, кепілдіктер, тәуекелдерді сақтандыру және басқа механизмдер сияқты қаржы құралдарын құру да шағын және орта бизнестің дамуына ықпал етуі мүмкін.

Кәсіпкерлердің білімі мен дағдыларын дамыту: кәсіпкерлердің білім деңгейі мен біліктілігін арттыру олардың тез өзгеретін нарықтық жағдайларға бейімделу, инновацияларды дамыту, бизнесті басқару және нарықта бәсекеге түсу қабілетіне ықпал етуі мүмкін.

Шағын және орта бизнес (ШОБ) Қазақстанның экономикалық дамуында маңызды рөл атқарады және жұмыс орындарын құруға, экономиканың өсуіне, инновацияларды ынталандыруға және өңірлік және Ұлттық нарықтарды дамытуға елеулі үлес қосады. Шағын және орта бизнесті дамытуды жақтаушылар оның экономикадағы рөлін қолдау үшін келесі дәлелдер келтіреді:

Жұмыс орындарын құру: ШОБ Қазақстан экономикасында жаңа жұмыс орындарын құрудың негізгі көздерінің бірі болып табылады. Шағын және орта бизнес көбінесе икемді және тез дамып келе жатқан ұйымдар болып табылады, олар нарықтағы өзгерістерге тез жауап бере алады және жаңа жұмыс орындарын ашады, әсіресе басқа жұмыс көздеріне қол жетімділік шектеулі болуы мүмкін аймақтарда.

Экономиканың өсуі: ШОБ Қазақстан экономикасының өсуіне де ықпал етеді, өйткені олар ұлттық ЖІӨ мен салық базасына өз үлестерін қосады. ШОБ қатысатын әр түрлі экономикалық құрылым нарықты монополиялау тәуекелдерін төмендетіп, тұрақты және тұрақты экономикалық дамуға ықпал етуі мүмкін.

Инновация: ШОБ көбінесе инновацияның көзі болып табылады, өйткені олар нарықтағы өзгерістерге икемді және бейімделгіш болуы мүмкін. Шағын және орта бизнес мобильді бола алады және экономиканың инновациялық дамуына ықпал ететін жаңа идеялар мен технологиялармен тәжірибе жасай алады.

Өңірлік экономикалардың дамуы: ШОБ Қазақстанда, әсіресе шалғай және дамымаған өңірлерде өңірлік экономикалардың дамуы үшін де маңызды. Олар жұмыс орындарын құра алады, инвестицияларды ынталандырады және жергілікті нарықтарды дамыта алады, бұл аймақтық теңсіздіктерді азайтуға және жалпы елдің тұрақты дамуына ықпал етеді.

Елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыру: ШОБ Қазақстанның халықаралық аренадағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға да ықпал етеді. Шағын және орта бизнес икемді және инновациялық болуы мүмкін, бұл оларға халықаралық нарықтарда бәсекелесуге мүмкіндік береді. ШОБ-тың дамуы елдің экспорттық әлеуетін дамытуға ықпал етеді, экономиканың әртараптандырылуын арттырады және жекелеген секторларға тәуелділікті төмендетеді, бұл неғұрлым орнықты экономикалық дамуға ықпал етеді.

Статистика экономикадағы ШОБ үлесінің өсуін, жұмыспен қамтылғандар санын, жұмыс істеп тұрған және жаңадан тіркелген шағын және орта бизнес

субъектілерінің санын растайды. ҚР Ұлттық экономика министрлігінің деректері бойынша республиканың ЖІӨ-дегі ШОБ үлесінің өсуі 10 жыл ішінде 16 пайыздық тармақты құрап, 2022 жылы 33,5%-ға жетті. Жұмыспен қамтылғандар саны 35%-ға артып, 3,5 млн адамды құрады, оның 31%-ы немесе 1 млн-ы әйелдер. Жұмыс істеп тұрған ШОБ кәсіпорындарының саны 2012 жылдан бастап 44%-ға өсті және 1,4 млн. астам әйелдерді шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің 43,5% басқарады [8].

Қазақстан контекстіндегі ШОБ ерекшеліктеріне мынадай аспектілерді жатқызуға болады:

Жұмыссыздықты төмендету: ШОБ Қазақстандағы жұмыссыздықты төмендетуде маңызды рөл атқарады. Шағын және орта кәсіпорындарда жаңа жұмыс орындарын құру жұмыссыздықты азайтуға және халықтың экономикалық процеске интеграциялануына ықпал етеді.

Өңірлік экономикалардың дамуы: ШОБ жұмыс орындарын құру, инвестициялар тарту және жергілікті нарықтарды дамыту арқылы Қазақстанның шалғай және дамымаған өңірлерінің дамуын ынталандыруы мүмкін. Бұл аймақтық теңсіздіктердің төмендеуіне ықпал етеді және тұтастай алғанда елдің тұрақты дамуына ықпал етеді.

Инновацияларды ынталандыру: ШОБ Қазақстанда, әсіресе экономиканың жаңа салаларында инновациялардың көзі бола алады. Шағын және орта бизнес икемді бола алады және жаңа идеялар мен технологиялармен тәжірибе жасап, елдегі инновацияларды дамыта алады.

Бәсекеге қабілеттілікті арттыру: ШОБ дамыту Қазақстанның халықаралық аренадағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді. Шағын және орта бизнес икемді және инновациялық болуы мүмкін, бұл оларға халықаралық нарықтарда бәсекелесуге және халықаралық аренада елдің имиджін арттыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, Қазақстанда кәсіпкерлікті дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасау инвестициялық ахуалды жақсартуды қамтитын кешенді тәсілді талап етеді.

Қазақстан Республикасының 2050 жылының дамуын іске асыру мақсатында әзірленген ҚР-ның 2025 жылға дейінгі стратегиялық дамуының жоспарына сәйкес ЖІӨ-дегі ШОК үлесін 2050 жылға қарай 50%-ға дейін ұлғайту күтілетін нәтиже болып табылады [1].

Қазақстанда бизнес мүдделерін қорғау мақсатында «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасы құрылды, оның функцияларының заңдық мүдделерін, құқықтарын, өндірістік қолдау, жергілікті қамту және үлесін арттыру болып табылады.

Жалпы, Қазақстанда ШОК-ті мемлекеттік қолдаудың 100-ден астам шаралары бар. Ол кәсіпкерліктің дамуына оң әсерін тигізеді.

ШОК жүргізуде негізгі кедергі келтіретін проблемалардың бірі қаржы мен инфрақұрылымға қол жеткізудің қиындығы, салық салу, жоғары бәсекелестік, өнім мен көрсетілетін қызметтерге сұраныстың төмендігі,

кадрлардың тапшылығы, мемлекеттік қолдаудың жеткіліксіздігі болып табылады.

Бұдан басқа, ШОК-ты дамыту үшін бизнесті жүргізу жағдайында өңірлер арасындағы елеулі алшақтық, заңнамадағы олқылықтар, ШОК-ты мемлекеттік қолдау шаралары тиімділігінің жеткіліксіздігі тежеуші фактор болып табылады.

Жеке проблемалардың болуы сыртқы және ішкі ортада бизнестің өсуіне кедергі келтіретін бірқатар шектеулердің сақталуымен байланысты. Ең алдымен, бұл күрделі макроэкономикалық жағдайға, оның ішінде мұнай бағасы мен теңге бағамының құбылмалылығына, сыртқы нарықтардағы бәсекелестіктің күшеюіне, сауда әріптестерінің саясатына және халықтың сатып алу қабілетінің төмендеуіне байланысты сұраныстың қысқаруына байланысты. Сонымен, валюта бағамының тұрақсыздығы кәсіпкерлердің қызметіне айтарлықтай әсер етеді. Салықтық әкімшілендірудің жетілмегендігі, кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеудегі олқылықтар бейресми іскерлік белсенділіктің себептерінің бірі болып табылады.

2022 жылғы 1 қаңтардағы тіркелген ШОК субъектілердің саны 1 694 672. Өсу саны 5,5%-ды көрсетіп тұр. Жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілері 3,3 есеге ұлғайып отыр [2].

1-кесте – 2005-2022 жылдардағы типтері бойынша ШОК субъектілерінің саны
Бірлік

	Барлығы	оның ішінде			
		шағын кәсіпкерліктің заңды тұлғалары	орта кәсіпкерліктің заңды тұлғалары	жеке кәсіпкерлер	шаруа немесе фермер қожалықтары
2005	507 365	50 612	2 541	297 234	156 978
2006	572 738	47 756	2 678	358 583	163 721
2007	643 376	55 865	2 476	415 709	169 326
2008	707 821	58 480	4 019	475 841	169 481
2009	663 374	60 601	4 160	428 420	170 193
2020	1 603 839	383 240	2 758	996 550	221 291
2021	1 610 496	398 846	2 666	983 549	225 435
2022	1 694 672	416 080	2 903	1 044 252	231 437

Ескертпе – Статистика комитетінің ресми сайты
<https://stat.gov.kz/official/industry/139/statistic/6> Қазақстан Республикасында 2005 және 2022 жылдары тіркелген және жұмыс істеп тұрған шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері санының мониторингі

ШОК заңды тұлғалары – 302 491 (21%), ДК - 907 722 (63,4%), шаруа немесе фермер қожалықтары – 221 434 (15,5%) құрады [3].

Жұмыс жасалынып тұрған ШОК субъектілерінің арасында өңірлер бөлінісінде негізгі үлес Алматы, Нұр-Сұлтан және Түркістан облыстарына тиесілі болды. (2-кесте)

2-кесте – 2022 ж. 1 қаңтар тіркелген ШОК саны

Бірлік

	Барлығы	Оның ішінде				%
		ШК заңды тұлғалары	ОК заңды тұлғалары	ЖК	шаруа немесе фермер қожалықтары	
Тіркелген ШОК субъектілері						
Қазақстан Республикасы	1 694 672	416 080	2 903	1 044 252	231 437	105,2
Ақмола облысы	55 003	11 186	117	37 142	6 558	103,4
Ақтөбе облысы	75 525	16 064	99	50 530	8 832	106,8
Алматы облысы	150 448	19 954	172	82 307	48 015	105,0
Атырау облысы	59 528	11 684	121	44 430	3 293	102,5
Батыс-Қазақстан облысы	51 012	9 060	86	33 455	8 411	101,4
Жамбыл облысы	87 108	11 194	52	56 776	19 086	102,2
Қарағанды облысы	109 023	26 866	196	69 586	12 375	104,4
Қостанай облысы	60 772	10 951	152	42 967	6 702	101,3
Қызылорда облысы	56 976	8 157	62	36 033	12 724	104,2
Маңғыстау облысы	64 330	13 667	123	47 468	3 072	105,7
Павлодар облысы	53 361	14 265	113	35 092	3 891	101,9
Солтүстік-Қазақстан облысы	34 251	7 825	119	21 653	4 654	98,7
Түркістан облысы	149 383	12 356	59	67 275	69 693	102,6
Шығыс-Қазақстан облысы	110 093	17 789	160	73 575	18 569	106,9
Нұр-Сұлтан қаласы	191 109	77 339	269	112 921	580	109,9
Алматы қаласы	295 861	123 515	867	170 090	1 389	106,3
Шымкент қаласы	90 889	24 208	136	62 952	3 593	110,8

2-кестенің жалғасы

ШОК жұмыс істеп тұрған субъектілері

Қазақстан Республикасы	1 431 647	299 737	2 754	907 722	221 434	105,5
Ақмола облысы	48 544	8 499	114	33 793	6 138	104,3
Ақтөбе облысы	65 992	11 848	99	45 501	8 544	106,8
Алматы облысы	129 716	14 008	169	70 734	44 805	105,3
Атырау облысы	52 031	8 302	121	40 401	3 207	103,6
Батыс-Қазақстан облысы	44 260	6 701	85	29 625	7 849	102,8
Жамбыл облысы	71 298	8 277	52	44 984	17 985	102,8
Қарағанды облысы	95 296	19 656	189	63 469	11 982	105,7
Қостанай облысы	54 870	8 737	151	39 616	6 366	104,5
Қызылорда облысы	51 063	5 972	62	32 828	12 201	104,9
Маңғыстау облысы	56 521	10 386	121	43 186	2 828	106,8
Павлодар облысы	46 694	11 122	113	31 687	3 772	101,9
Солтүстік-Қазақстан облысы	30 228	6 142	119	19 548	4 419	99,7
Түркістан облысы	144 778	10 384	59	64 838	69 497	103,0
Шығыс-Қазақстан облысы	95 916	13 002	160	65 500	17 254	106,0
Нұр-Сұлтан қаласы	163 017	57 496	264	104 750	507	112,6
Алматы қаласы	206 109	80 865	744	123 468	1 032	104,6
Шымкент қаласы	75 314	18 340	132	53 794	3 048	107,8

Ескертпе – Статистика комитетінің ресми сайты

<https://stat.gov.kz/official/industry/139/statistic/6>

Қазақстан Республикасында 2005 және 2022 жылдары тіркелген және жұмыс істеп тұрған шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері санының мониторингі

Қазақстанда шамамен **3,4 млн.** адамды ШОК жұмыс орындарымен қамтамасыз етеді, елдің орнықты экономикалық дамуын қамтамасыз етуде үлкен рөл атқарады, экономикалық өсуге және экономиканы әртараптандыруға үлес қосады, жаңа жұмыс орындарын құруда үлкен рөл атқарады және сол арқылы жұмыссыздық пен кедейліктің санын азайтады.

Әйелдер кәсіпкерлігі тұжырымдамасын және оның әлемдік және қазақстандық тәжірибедегі ерекшеліктерін талдау

Әйелдер кәсіпкерлігі тұжырымдамасы қазіргі әлемде, соның ішінде Қазақстанда да маңызды тақырып болып табылады. Бұл әйелдердің кәсіпкерлік белсенділігінің ерекшеліктері мен әлеуетін көрсетеді және әйелдер кәсіпкерлігін қолдау мен дамыту шараларын қарастырады. Әйелдер кәсіпкерлігі тұжырымдамасын және оның әлемдік және қазақстандық тәжірибедегі ерекшеліктерін талдау әйелдердің экономикадағы рөлін тереңірек түсінуге және әйелдер кәсіпкерлігін дамыту үшін әлеуетті мүмкіндіктерді анықтауға мүмкіндік береді.

Әйелдер кәсіпкерлігі тұжырымдамасының негізгі ерекшеліктері:

Гендерлік перспектива: әйелдер кәсіпкерлігі тұжырымдамасы кәсіпкер әйелдердің ерекшеліктері мен қиындықтарын ескере отырып, кәсіпкерлік қызметтің гендерлік аспектілеріне назар аударады. Бұл гендерлік теңсіздіктерді еңсеру және әйелдердің кәсіпкерлік әлеуетін ынталандыру жөніндегі шараларды қоса алғанда, әйелдер кәсіпкерлігін қолдау саясаттары мен бағдарламаларын әзірлеуде гендерлік тәсілді қолдануды білдіреді.

Әлеуметтік-экономикалық контекст: әйелдер кәсіпкерлігі тұжырымдамасы әйелдер кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын әлеуметтік-экономикалық контекстті ескереді. Ол кәсіпкер әйелдердің мүмкіндіктері мен олардың табыстылығына әсер ететін ресурстарға, қаржыландыруға, нарықтарға, білім мен қолдауға қол жеткізу сияқты факторларды ескереді.

Әлеуметтік жауапкершілік: әйелдер кәсіпкерлігі тұжырымдамасы тұрақты даму, әлеуметтік қосылу, жұмыс орындарын құру және жергілікті қоғамдастықтарды қолдау аспектілерін қоса алғанда, кәсіпкерлік қызметтің әлеуметтік жауапкершілігін білдіреді. Ол кәсіпкер әйелдердің іскерлік тәжірибелеріндегі әлеуметтік аспектілерді және олардың әлеуметтік және экономикалық дамуға қосқан үлесін ескерудің маңыздылығын атап көрсетеді.

Әлемдік және қазақстандық тәжірибедегі әйелдер кәсіпкерлігінің ерекшеліктері мыналарды қамтуы мүмкін:

Әйелдердің кәсіпкерлікке қатысу деңгейінің төмендігі: әлемдік және қазақстандық контексте әйел кәсіпкерлердің үлесі көбінесе ер кәсіпкерлердің үлесінен төмен. Бұл әлеуметтік-мәдени кұтулер, гендерлік кемсітушілік, ресурстар мен қаржыландыруға қол жетімділіктің шектелуі, қоғам мен бизнес қауымдастығының шектеулі қолдауы мен сенімі сияқты әртүрлі факторларға байланысты.

Салалар мен секторлардың ерекшеліктері: әлемдік және қазақстандық практикадағы әйелдер кәсіпкерлігі көбінесе сауда, қызмет көрсету, білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік кәсіпкерлік сияқты белгілі бір салалар мен секторларда шоғырланған. Бұл әлеуметтік кұтулерге, отбасылық міндеттерге, белгілі бір ресурстар мен нарықтық мүмкіндіктерге қол жетімділікке және кәсіпкер әйелдердің қалауы мен мүдделеріне байланысты болуы мүмкін.

Мотивация мен мақсаттардың ерекшеліктері: әлемдік және қазақстандық практикадағы әйелдер кәсіпкерлігі жұмыс орындарын құру, Кәсіпкерлік қызметті отбасылық міндеттермен ұштастыру, қаржылық тәуелсіздікті қамтамасыз ету, өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктерін кеңейту және т. б. сияқты ерекше мотивациялар мен мақсаттармен байланысты болуы мүмкін.

Ресурстарға қол жеткізу және қаржыландыру ерекшеліктері: әйелдер кәсіпкерлік жобалары Қаржы, жер, технология, Ақпарат және желілік байланыстар сияқты ресурстарға шектеулі қол жетімділікке тап болуы мүмкін. Бұл қаржылық сауаттылықтың болмауына, несие алуға шектеулі кепілдіктерге, әйелдердің бизнес жүргізу қабілетіне қатысты стереотиптерге және басқа факторларға байланысты болуы мүмкін.

Қолдау мен көтермелеу тетіктерінің болуы: әлемдік және қазақстандық тәжірибеде әйелдер кәсіпкерлігін қолдайтын түрлі бағдарламалар, тетіктер мен ұйымдар бар, мысалы, мемлекеттік және үкіметтік емес ұйымдар, бизнес-қауымдастықтар, әлеуметтік қорлар және т. б. бұл ұйымдар қаржылық қолдау, білім беру бағдарламалары, консультациялар, менторинг, желілік байланыстар және дамуға ықпал ететін басқа да ресурстарды ұсынады әйелдер кәсіпкерлігі.

Әлеуметтік-мәдени және гендерлік аспектілер: Әлеуметтік-мәдени және гендерлік аспектілер әйелдер кәсіпкерлігінің ерекшеліктеріне де әсер етуі мүмкін. Әлемдік және қазақстандық контексте әйелдердің бизнес жүргізу қабілеті туралы белгілі бір стереотиптер, ресурстар мен мүмкіндіктерге қол жеткізудегі гендерлік шектеулер, сондай-ақ нажен кәсіпкерлігіне әсер етуі мүмкін Әлеуметтік-мәдени үміттер мен рөлдік модельдер бар.

Мысалы, әйелдер өздерінің бизнес қабілеттеріне қатысты алалаушылықтар мен стереотиптерге тап болуы мүмкін, мысалы, Әйелдер бизнесте ерлер сияқты табысты емес немесе кәсіпкерлік қызмет әйелдердің қоғамдағы рөлдері мен үміттеріне сәйкес келмейді. Бұл стереотиптер әйел кәсіпкерлер үшін қосымша кедергілер тудыруы мүмкін, ресурстарға, қаржыландыруға және серіктестіктерге қол жеткізуді қиындатады және әйелдердің бизнестегі сенімділігі мен мотивациясын төмендетеді.

Гендерлік шектеулер әйелдер кәсіпкерлігіне де әсер етуі мүмкін. Мысалы, әйелдер гендерлік кемсітушілікке байланысты қаржылық ресурстарға, жер учаскелеріне, технологияларға және басқа ресурстарға тең емес қол жетімділікке тап болуы мүмкін. Несиелер мен қаржыландыруға қол жеткізудегі шектеулер, сондай-ақ әділетсіз еңбек жағдайлары әйел кәсіпкерлердің мүмкіндіктерін шектеп, олардың бизнесін дамытуды қиындатуы мүмкін.

Әлеуметтік-мәдени үміттер мен рөлдік модельдер әйелдер кәсіпкерлігіне де әсер етуі мүмкін. Кейбір қоғамдар мен мәдениеттерде әйелдер отбасымен, үй шаруашылығымен және бала күтімімен байланысты күтулер мен рөлдерге тап болуы мүмкін, бұл кәсіпкерлік пен отбасылық міндеттерді біріктіруде қосымша қиындықтар тудыруы мүмкін. Білім алу мен кәсіптік дамудың шектеулі мүмкіндіктері, сондай-ақ әлеуметтік-мәдени нормалар әйелдерде кәсіпкерлік қызметті таңдауға және бизнесті дамытуға әсер етуі мүмкін.

Алайда, осы шектеулер мен ерекшеліктерге қарамастан, әйелдер кәсіпкерлігінің өзіндік ерекше әлеуеті және экономикалық даму мен әлеуметтік әл-ауқатқа оң әсері бар.

Әлемдік және қазақстандық контексте әйелдер кәсіпкерлігі оның дамуына ықпал ететін бірқатар ерекшеліктерді көрсетеді:

1. Инновация: кәсіпкер әйелдер нарыққа өзіндік идеялар мен шешімдер енгізу арқылы бизнеске инновациялық көзқарастарды көрсете алады. Инновация қазіргі экономикадағы сәттіліктің негізгі факторы болуы мүмкін, ал әйелдер өздерінің шығармашылық және кәсіпкерлік энергиясын жаңа өнімдер мен қызметтерді құруға, сондай-ақ бұрыннан барларын жақсартуға жұмсай алады.

2. Әлеуметтік жауапкершілік: кәсіпкер әйелдер өздерінің ресурстары мен күш-жігерін әлеуметтік мәселелерді шешуге және осал топтарды қолдауға жұмсай отырып, жоғары әлеуметтік жауапкершілікті көрсете алады. Олар тұрақты даму принциптерін ескере отырып, бизнесті жүзеге асыра алады, корпоративтік әлеуметтік жауапкершілікті жүзеге асыра алады және өз аймағының немесе қоғамдастығының дамуына үлес қоса алады.

3. Шағын және орта бизнесті дамыту: әйелдер кәсіпкерлігі экономикалық өсу мен жұмыс орындарын құрудың маңызды қозғаушы күші болып табылатын шағын және орта кәсіпорындарды (ШОБ) дамытуға ықпал ете алады. Әйелдер өздерінің ШОБ құра алады және дамыта алады, Бұл бизнес секторының әртүрлілігіне және нарықтағы бәсекелестіктің артуына ықпал етеді.

4. Жұмыс орындарын құру: әйелдер кәсіпкерлігі жаңа жұмыс орындарын құруға ықпал етуі мүмкін, әсіресе шағын және орта бизнесте. Бұл жұмыспен қамтуға, кедейліктің төмендеуіне және әлеуметтік интеграцияға оң әсер етуі мүмкін.

5. Әйелдер көшбасшылығын дамыту: әйелдер кәсіпкерлігі бизнес пен қоғамдағы әйелдер көшбасшылығын дамытуға ықпал етуі мүмкін. Табысты кәсіпкер әйелдер басқа әйелдер үшін рөлдік модель бола алады, оларды бизнес пен қоғамдық өмірге белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Олар басқа әйелдерді жынысына байланысты стереотиптер мен шектеулерді жеңуге және кәсіпкерлік салада табысқа жетуге шабыттандырады және ынталандырады.

6. Экономикалық тәуелсіздікті дамыту: әйелдер кәсіпкерлігі әйелдердің экономикалық тәуелсіздігін дамытуға ықпал етуі мүмкін. Бұл әйелдерге өздерінің қаржылық жағдайын бақылауға, отбасын қамтамасыз етуге және экономикалық тұрғыдан тәуелсіз болуға мүмкіндік береді.

7. Нарықты кеңейту: әйелдер кәсіпкерлігі нарықты кеңейтуге ықпал етуі мүмкін, өйткені әйелдер өздерінің және басқа әйелдердің қажеттіліктерін ескере отырып, жаңа өнімдер мен қызметтерді ұсына алады. Бұл нарықтағы өнімдер мен қызметтердің алуан түрлілігіне, әртүрлі қажеттіліктерді қанағаттандыруға және экономиканың жаңа секторларының дамуына әкелуі мүмкін.

8. Тең құқықты нығайту: әйелдер кәсіпкерлігі бизнес пен қоғамдағы жыныстардың тең құқығын нығайтуға ықпал ете алады. Әйелдердің кәсіпкерлік

қызметке қатысуын арттыру гендерлік теңсіздіктерді азайтуға, әйелдер мен мужчин бизнес саласында тең мүмкіндіктер жасауға және олардың экономикалық жағдайын жақсартуға ықпал етуі мүмкін.

Осылайша, шектеулер мен ерекшеліктерге қарамастан, әйелдер кәсіпкерлігінің өзіндік бірегей әлеуеті бар және әлемдік және қазақстандық контексте Экономикалық даму мен әлеуметтік әл-ауқатқа оң әсер ете алады. Әйелдер кәсіпкерлігін ілгерілету және бизнестегі әйелдерді қолдау гендерлік теңсіздіктерді жоюға, әйелдерге мүмкіндік беруге және әлеуметтік-экономикалық жағдайды жақсартуға ықпал етуі мүмкін.

Талдау және зерттеу нәтижелері

Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігінің даму факторлары және жай-күйін талдау

Қазақстан Республикасында әйелдер кәсіпкерлігін дамыту факторлары әртүрлі болуы мүмкін және мынадай аспектілерді қамтуы мүмкін:

Саяси қолдау: мемлекеттік саясат және әйелдер кәсіпкерлігін қолдау бағдарламасы оның дамуына оң әсер етуі мүмкін. Кәсіпкер әйелдерге арналған заңнамалық және реттеуші тетіктердің, сондай-ақ қаржылық және салықтық жеңілдіктердің, арнайы несиелеу бағдарламаларының, гранттар мен тренингтердің болуы олардың белсенділігі мен өсуін ынталандыруы мүмкін.

Білім және дағдылар: білім деңгейі және қажетті дағдылардың болуы әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Қаржылық сауаттылық, маркетинг, бизнесті басқару және т.б. сияқты білім мен кәсіби дағдыларға қол жеткізу бизнесті сәтті жүргізуге және оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етуі мүмкін.

Қаржылық қолдау: несиелер, Инвестициялар және гранттар сияқты қаржылық ресурстарға қол жеткізу әйелдер кәсіпкерлігін дамытудың маңызды факторы болуы мүмкін. Қол жетімді және бейімделген қаржы құралдарының болуы, сондай-ақ кәсіпкер әйелдер үшін қаржылық шектеулер мен кедергілердің төмендеуі олардың табысты басталуы мен бизнестің дамуына ықпал етуі мүмкін.

Әлеуметтік-мәдени факторлар: әлеуметтік-мәдени күтулер мен рөлдік модельдер әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына да әсер етуі мүмкін. Қазақстанның мәдениеті мен дәстүрлерінде әйелдер рөлі туралы стереотиптер, гендерлік шектеулер және әйелдердің кәсіпкерлік қызметке қатысуына әсер етуі мүмкін басқа да әлеуметтік-мәдени факторлар болуы мүмкін.

Менторлық және қоғамдастықты қолдау: менторлық қолдаудың, әйелдер кәсіпкерлігін қолдайтын кәсіби байланыстар желілерінің және қауымдастықтардың болуы да Қазақстан Республикасында әйелдер кәсіпкерлігін дамытуда маңызды рөл атқарады. Білімдерімен, тәжірибелерімен және кеңестерімен бөлісе алатын тәжірибелі тәлімгерлер мен кәсіпқойлардың болуы кәсіпкер әйелдер үшін құнды ресурс болуы мүмкін. Тәлімгерлер жаңа дағдыларды игеруге, күрделі мәселелерді шешуге және бизнесті стратегиялық дамытуға көмектесе алады.

Кәсіби байланыс желілері мен қауымдастықтар әйел кәсіпкерлер үшін де пайдалы болуы мүмкін. Олар тәжірибе алмасу, Іскерлік байланыстар орнату, серіктестер мен клиенттерді табу және қиындықтарды қолдау мүмкіндіктерін ұсына алады. Мұндай желілер мен қауымдастықтар кәсіпкер әйелдер үшін көрінуді арттыруға және табысқа жету мүмкіндігін арттыруға ықпал етуі мүмкін.

Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігінің жай-күйін талдау да оның дамуы үшін маңызды фактор болып табылады. Талдау әйелдер

кәсіпкерлігінің қазіргі жағдайын бағалауды, негізгі тенденцияларды, кедергілер мен мүмкіндіктерді анықтауды және оны дамыту стратегиялары мен іс-шараларын әзірлеуді қамтуы мүмкін. Талдау мемлекеттік органдар, кәсіби ұйымдар, академиялық зерттеулер немесе басқа мүдделі тараптар деңгейінде жүргізілуі мүмкін.

2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Қазақстанда 849 мың әйел жеке кәсіпкерлік субъектілерінің басшылары болып табылады, бұл тіркелген ЖК жалпы санының 53,5% құрайды, деп хабарлайды іскерлік ақпарат орталығының тілшісі Kapital.kz Ұлттық статистика бюросының ақпаратына сілтеме жасай отырып.

Жалпы, біздің елімізде 10 118 282 әйел тұрады, оның 6,3 млн-ы қалалық жерлерде, 3,7 млн-ы ауылдық жерлерде. Өңірлер бөлінісінде әйелдер өкілдерінің көпшілігі Алматыда (1 157 823), Түркістан (1 040 069) және Алматы облыстарында (753 562) тұрады.

Қазақстандық ханымдардың орташа жасы 33,7 жасты құрайды. Айта кетейік, көрсеткіш 2022 жылдың басымен салыстырғанда 2,6 жылға ұлғайды. Карантиндік 2020-2021 жылдардағы құлдыраудан кейінгі өмір сүру ұзақтығы қайтадан өсу үрдісін бастады және 78,3 жыл құрады.

Еңбек нарығында 4 302,6 мың әйел жұмыспен қамтылған. Әйелдердің басым көпшілігі білім беру саласында еңбек етеді – 851 мың, тағы 828 мыңы көтерме немесе бөлшек саудамен айналысады, 451 мыңы ауыл, орман және балық шаруашылығы саласында жұмыс істейді. 401 мың әйел денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету саласында, тағы 328 мың әйел өнеркәсіп секторында жұмыс істейді. Тек 74 мың әйел өнер, ойын-сауық және демалыс саласында жұмыс істейді [9].

Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігінің жай-күйін талдау ағымдағы жағдайды бағалауға, проблемалар мен сын-қатерлерді анықтауға, сондай-ақ әйелдер кәсіпкерлігін дамыту үшін әлеуетті мүмкіндіктерді айқындауға мүмкіндік береді.

Міне, Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігінің жай-күйін талдаудың кейбір негізгі аспектілері:

Әйелдердің кәсіпкерлік қызметке қатысуы: Қазақстандағы кәсіпкерлер арасындағы әйелдердің үлесін, олардың кәсіпкерлік белсенділік деңгейін, салалық және географиялық бөлінуін, бизнес көлемін және кәсіпкер әйелдер белсенді қатысатын экономика секторларының құрылымын бағалау.

Экономикалық және қаржылық аспектілер: әйелдер кәсіпкерлері үшін қаржы ресурстарының қолжетімділігін, мемлекет пен жеке инвесторлардың қаржылық қолдау деңгейін, әйелдер кәсіпкерлігін дамытуға арналған қаржы құралдары мен бағдарламаларының болуын, сондай-ақ әйелдер бизнесінің табысы мен табыстылық деңгейін бағалау.

Білім және дағдылар: кәсіпкер әйелдердің білім деңгейін, кәсіптік дағдылары мен тәжірибесін, әйелдердің кәсіпкерлік дағдыларын дамытуға бағытталған білім беру бағдарламалары мен тренингтердің қолжетімділігін, олардың оқу және даму қажеттіліктерін бағалау.

Әлеуметтік-мәдени факторлар: әйелдердің кәсіпкерлікке қатысуына әсер етуі мүмкін Қазақстанның мәдениеті мен дәстүрлерінде бар әлеуметтік-мәдени кұтулер мен рөлдік модельдерді бағалау, әйелдер рөлі туралы стереотиптерді, гендерлік шектеулерді және әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына әсер ететін басқа да әлеуметтік-мәдени факторларды анықтау.

Құқықтық және институционалдық аспектілері: әйелдер бизнесінің қызметін реттейтін құқықтық негіздер мен институционалдық тетіктерді, әйелдер кәсіпкерлігін қолдаудың мемлекеттік бағдарламалары мен шараларының болуын, әйелдер кәсіпкерлерінің құқықтарын қорғау деңгейін, әйелдер кәсіпкерлігін дамытуға ықпал ететін гендерлік бағдарланған саясаттар мен бастамалардың болуын бағалау.

Менторлық және қоғамдастықты қолдау: менторлық бағдарламалар мен бастамалардың болуын, қауымдастықтарды қолдауды, әйелдер кәсіпкерлігінің дамуы мен өсуіне ықпал ететін кәсіби байланыс желілерін, рөлдік модельдердің болуын және басқа әйелдерді шабыттандыратын және қолдайтын табысты әйел кәсіпкерлерді бағалау.

Сын-тегеуріндер мен кедергілер: қаржылық ресурстарға қолжетімділіктің шектелуі, білім беру және кәсіптік мүмкіндіктердің жетіспеушілігі, бәсекелестіктің тең емес шарттары, гендерлік негіздегі стереотиптер мен кемсітушілік, тәлімгерлік қолдаудың жеткіліксіздігі және басқа да проблемалар сияқты Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлерінің алдында тұрған негізгі сын-тегеуріндер мен кедергілерді сәйкестендіру.

Перспективалар мен мүмкіндіктер: Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлігін дамытудың әлеуетті мүмкіндіктері мен перспективаларын сәйкестендіру, мысалы, қаржы ресурстарына қолжетімділікті кеңейту, әйелдер кәсіпкерлігіне бағдарланған білім беру және кәсіптік бағдарламаларды дамыту, менторлық қолдауды күшейту, әйелдер бизнесін дамытуға ықпал ететін қолайлы құқықтық және институционалдық ортаны құру және әйелдер кәсіпкерлігін дамытуға ықпал ететін басқа да перспективалар Қазақстанда.

Осы аспектілерді талдау Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігінің жай-күйінің объективті бейнесін алуға, күшті жақтары мен әлсіз жақтарын анықтауға, әлеуетті мүмкіндіктер мен проблемаларды айқындауға, елдегі әйелдер кәсіпкерлігін дамыту үшін ұсынымдар мен стратегияларды әзірлеуге мүмкіндік береді.

Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігін қолдаудың мемлекеттік саясаты мен бағдарламаларының рөлін бағалау

Қазақстанда осы секторды дамытуда мемлекеттік саясат пен әйелдер кәсіпкерлігін қолдау бағдарламалары маңызды рөл атқарады. Олардың тиімділігін бағалау келесі факторларға негізделуі мүмкін:

Қаржылық ресурстарға қол жетімділік: Мемлекеттік әйелдер кәсіпкерлігін қолдау бағдарламалары әйелдер кәсіпкерлері үшін капиталға қол жетімділікті қамтамасыз ету мақсатында несиелер, гранттар немесе жеңілдікті

несиелер сияқты қаржылық қолдау көрсете алады. Бағалау осындай бағдарламалардың қолжетімділігі мен тиімділігін, олардың көлемін, қаржыландыруды ұсыну шарттарын, кредиттерді алу және өтеу рәсімдерін, сондай-ақ оларды іске асыру нәтижелерін талдауды қамтуы тиіс.

Білім беру және кәсіптік бағдарламалар: Мемлекеттік бағдарламалар сонымен қатар әйелдер кәсіпкерлерінің дағдылары мен құзыреттерін дамытуға бағытталған білім беру және кәсіптік бағдарламаларды ұсына алады. Бағалау осындай бағдарламалардың қолжетімділігі мен тиімділігін, олардың әйел кәсіпкерлердің қажеттіліктеріне сәйкестігін, кәсіптік даярлық деңгейін, сондай-ақ оларды іске асыру нәтижелерін талдауды қамтуы тиіс.

Институционалдық механизмдер мен саясаттар: мемлекеттік саясат және заңдар, ережелер, ережелер мен процедуралар сияқты институционалдық механизмдер де әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына әсер етуі мүмкін. Бағалау осындай тетіктерді, олардың халықаралық стандарттарға және ұлттық заңнамаға сәйкестігін, оларды іске асырудың тиімділігін, сондай-ақ гендерлік бағдарланған саясаттар мен бастамалардың болуын талдауды қамтуы тиіс.

Әйелдер кәсіпкерлік қоғамдастықтары мен желілерін дамытуға жәрдемдесу жөніндегі шаралар: мемлекеттік бағдарламаларға қоғамдастықтарды, кәсіби байланыстар желілерін, тәлімгерлік бағдарламаларды және әйелдер кәсіпкерлерін қолдаудың басқа да тетіктерін дамытуға жәрдемдесу жөніндегі шаралар да кіруі мүмкін. Бағалау мыналарды қамтуы керек талдау Мемлекеттік бағдарламалар әйелдердің кәсіпкерлік қауымдастықтары мен желілерін дамытуға қаншалықты тиімді ықпал етеді. Бұл осындай бағдарламалардың болуы мен қол жетімділігін, олардың әйел кәсіпкерлердің қажеттіліктеріне сәйкестігін, оларды іске асырудың тиімділігін, осы шаралар арқылы қол жеткізілген нәтижелерді, сондай-ақ әйелдер кәсіпкерлік қауымдастықтары арасындағы желілік байланыстар мен ынтымақтастықтың болуын бағалауды қамтуы мүмкін.

Әйелдердің мемлекеттік және халықаралық сатып алуларға қатысуына жәрдемдесу шаралары: мемлекеттік бағдарламаларға кәсіпкер әйелдердің мемлекеттік және халықаралық сатып алуларға қатысуына жәрдемдесу шаралары да кіруі мүмкін, мысалы, әйелдердің сауда-саттыққа немесе басқа сатып алу рәсімдеріне қатысуы үшін жеңілдіктер немесе жеңілдіктер беру. Бағалау осындай шаралардың тиімділігін, олар арқылы қол жеткізілген нәтижелерді және Әйел кәсіпкерлердің мемлекеттік және халықаралық сатып алуға қатысу дәрежесін талдауды қамтуы тиіс.

Әйелдер кәсіпкерлігі туралы хабардарлықты арттыру және маркетингтік мүмкіндіктерді қолдау шаралары: мемлекеттік бағдарламаларға әйелдер кәсіпкерлігі туралы хабардарлықты арттыру және әйелдер бизнесінің маркетингтік мүмкіндіктерін қолдау шаралары кіруі мүмкін. Бұған әйелдер кәсіпкерлерінің өнімдері мен қызметтерін маркетинг пен ілгерілету дағдыларын арттыруға бағытталған ақпараттық науқандар, тренингтер, семинарлар және басқа да іс-шаралар кіруі мүмкін. Бағалау осындай шаралардың тиімділігін,

олар арқылы қол жеткізілген нәтижелерді және әйелдер бизнесінің маркетингтік мүмкіндіктерін қолдау дәрежесін талдауды қамтуы керек.

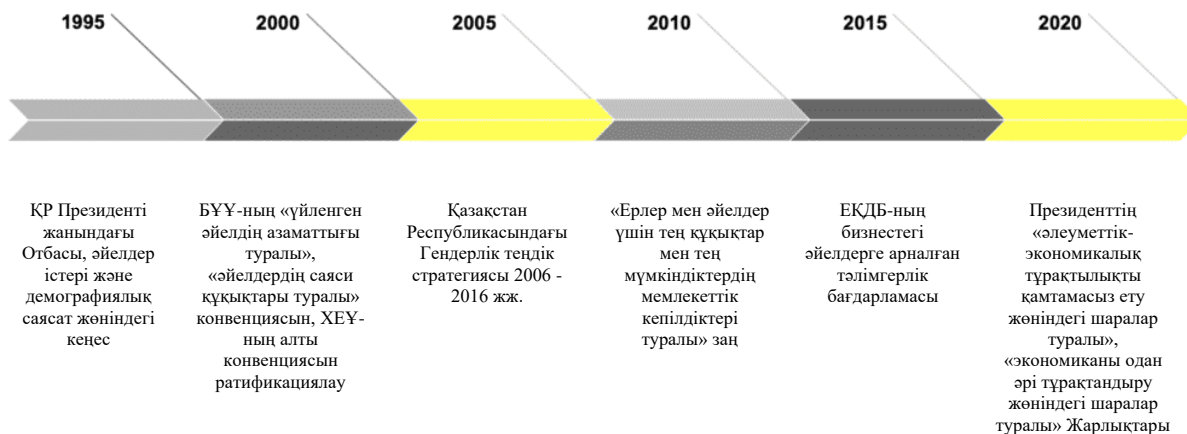
Гендерлік мәселелер мен теңсіздіктерді шешуге жәрдемдесу шаралары: мемлекеттік бағдарламаларға гендерлік проблемалар мен теңсіздіктерді шешуге жәрдемдесу шаралары да кіруі мүмкін. Гендерлік стереотиптерді түсінуге, кәсіпкер әйелдерге қатысты кемсітушілік пен зорлық-зомбылықты жеңуге бағытталған оқыту бағдарламалары мен тренингтерді өткізу. Бұл сондай-ақ әйелдердің басқарушы және шешуші органдардағы өкілдігін арттыруға жәрдемдесу, сондай-ақ декреттік демалысқа қол жеткізу, икемді жұмыс кестесі және отбасылық және кәсіби тепе-теңдікті қолдаудың басқа түрлері сияқты кәсіпкер әйелдердің кәсіби және жеке өмірі арасындағы тепе-теңдікке жағдай жасауға ықпал ету шараларын қамтуы мүмкін.

Гендерлік проблемалар мен теңсіздіктерді шешуге жәрдемдесу жөніндегі шараларды бағалау осындай шаралардың тиімділігін, олардың гендерлік теңсіздіктерді төмендетуге және гендерлік стереотиптерді еңсеруге әсерін талдауды, сондай-ақ әйелдердің басқарушы және шешуші органдарда өкілдік ету саласындағы жетістіктерді және кәсіпкер әйелдердің кәсіби және жеке өмірі арасындағы тепе-теңдік үшін жағдайлар жасауды қамтуға тиіс.

2020 жылдың деректері бойынша Қазақстанда әйелдер басқаратын кәсіпорындардың пайызы 28,3%-ды құрады. Олардың басым бөлігі осы сектордағы жұмыс орындарының 31,4% және елдің ЖІӨ-нің шамамен 14,6%-ы қамтамасыз ететін шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері болып табылады.

Кәсіпкерлік саласындағы әйелдердің экономикалық мүмкіндіктерін кеңейту гендерлік теңдікке қол жеткізуде, әйелдер арасындағы кедейлікке қарсы күресте және әйелдер жұмыссыздығы проблемасын шешуде маңызды мәнге ие болып отыр.

Бүгінгі таңда әйелдер кәсіпкерлігін қолдау құралдары Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған «Еңбек», «Жұмыспен қамтудың 2020-2021 жылдарға арналған жол картасы», «Бизнестің жол картасы — 2025» сияқты мемлекеттік бағдарламалар, сондай-ақ халықаралық ұйымдар мен «Даму» Кәсіпкерлікті дамыту қорының түрлі бағдарламалары арқылы іске асырылуда. Пандемия кезінде шағын және орта кәсіпкерлікті (ШОБ) қолдау шаралары салықтық ынталандыруды, қаржы ұйымдарының қарыз алушыларын қорғауды және пандемияға байланысты жұмыссыздыққа тап болған азаматтарды қолдауды қамтыды [10].

1-сурет – Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігін мемлекеттік қолдау тарихы, 1995-2020 жж

Ескертпе – Автормен [11] дереккөз негізінде құрастырылған

Мемлекет қабылдаған шаралар өз жемісін берді: әйелдер басқаратын кәсіпорындардың пайызы өсті. Мәселен, 2010-2020 жылдар аралығында Қазақстанда әйелдер басқаратын кәсіпорындардың үлесі 26,1%-дан 28,3%-ға дейін өсті, оның ішінде кәсіпорындардың мөлшері тұрғысынан.

Жалпы, Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігін қолдау жөніндегі мемлекеттік саясат пен бағдарламалардың рөлін бағалау осы шаралардың тиімділігін талдауға, әйелдер кәсіпкерлігін дамыту саласындағы жетістіктерге, гендерлік теңсіздіктерді төмендетуге және гендерлік стереотиптерді еңсеруге, сондай-ақ осы шаралардың олардың бизнес-қызметі мен дамуына әсері туралы әйелдер кәсіпкерлерінің кері байланысы мен пікірлеріне негізделуге тиіс.

Шағын және орта бизнестің мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде ЖДӨ бойынша зерттеулерді талдау

Кәсіпкер әйелдерге кеңес беру, оның ішінде бағдарламалар шеңберінде мемлекеттік қолдау бағдарламалары мен мүмкіндіктері туралы ақпарат беру, проблемалар мен қажеттіліктерді анықтау, олардың сұранысын қалыптастыру

Жобаны іске асырудың барлық кезеңінде 8705 әйел өтініш білдіріп, қызмет алды. Көрсетілген қызметтердің жалпы саны 26 386 бірлік. Өңірлер бөлінісінде жүгінген әйелдердің саны 5-кестеде көрсетілген. Консультациялар офлайн форматта да, онлайн форматта да ұсынылды. 2599 адам онлайн сауалнамадан өтті, бұл өтініш білдіргендер санының 30% құрайды. Өтініштердің ең көп саны Маңғыстау, Қарағанды облыстары мен Астана қалаларында тіркелген.

3-кесте – ЖБО-да қызмет алған әйелдер саны

Алматы облысы	589	7%
Түркістан облысы	562	6%
Маңғыстау облысы	756	9%
Ақмола облысы	433	5%
Ақтөбе облысы	450	5%
Атырау облысы	481	6%
ШҚО	461	5%
Қостанай облысы	496	6%
Қарағанды облысы	751	9%
Қызылорда облысы	409	5%
Павлодар облысы	392	3%
СҚО	369	4%
Жамбыл облысы	434	5%
БҚО	449	5%
Алматы қаласы	550	6%
Шымкент қаласы	411	5%
Астана қаласы	712	8%
Барлығы	8705	100%
Ескертпе – «Атамекен» ҰКП 2021-2025 жылдарға арналған кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі ұлттық жоба шеңберінде «Мен кәсіпкер» кәсіпкерлік әлеуетін дамыту» құралы бойынша қызметтерді іске асыру жөніндегі есебі		

Сонымен, 1-Диаграмма деректерінен біз әйелдердің оқуға үлкен қызығушылық танытатынын және бизнесті жүргізудегі қиындықтарымен және ақпаратты білу қажеттілігімен бөлісетінін көреміз.

2023 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша кәсіпкерлік қызметпен айналысатын не айналысқысы келетін 18 жастан асқан 1145 әйел жынысты Қазақстан Республикасының азаматтарына және әйелдер кәсіпкерлігі субъектілеріне 1145 қызмет/консультация көрсетілді.

2023 жылдың 1-тоқсанының нәтижелері бойынша барлық қызметтер офлайн режимде ұсынылды – 1145 немесе 100% (4-кесте).

4-кесте – 2023 жылғы 1 сәуірдегі өңірлік бөліністе көрсетілген қызметтер/консультациялар саны.

№	Қызмет көрсету орны	Көрсетілген қызметтер/консультациялар саны	Үлесі, %
1	Жамбыл облысы	100	8,7
2	Ақтөбе облысы	95	8,3
3	Шымкент қ.	87	7,6
4	Астана қ.	85	7,4
5	Жетісу облысы	81	7,1
6	СҚО	80	7,0
7	ШҚО	78	6,8
8	БҚО	78	6,8
9	Қарағанды облысы	77	6,7
10	Маңғыстау облысы	77	6,7
11	Ақмола облысы	69	6,0

12	Павлодар облысы	68	5,9
13	Түркістан облысы	64	5,6
14	Қостанай облысы	47	4,1
15	Ұлытау облысы	20	1,7
16	Атырау облысы	18	1,6
17	Алматы қ.	11	1,0
18	Қызылорда облысы	10	0,9
19	Алматы облысы***	0	0
20	Абай облысы***	0	0
	Барлығы	1145	100

Ескертпе – «Атамекен» ҰКП 2021-2025 жылдарға арналған кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі ұлттық жоба шеңберінде «Мен кәсіпкер» кәсіпкерлік әлеуетін дамыту» құралы бойынша қызметтерді іске асыру жөніндегі есебі

4-кестенің деректеріне сәйкес, Алматы және Абай облыстарында 2023 жылдың бірінші тоқсанында қызметтер көрсетілмеді, осы облыстарда ӘҚДО 2023 жылдың сәуір айында ашылады деп жоспарлануда. ӘҚДО менеджер-кеңесшілері мен тәлімгерлерін іздеу, іріктеу жұмыстары жүргізілуде.

2-сурет – Көрсетілген қызмет түрлерінің бөлінісінде бөлу
Ескертпе - «Атамекен» ҰКП 2021-2025 жылдарға арналған кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі ұлттық жоба шеңберінде «Мен кәсіпкер» кәсіпкерлік әлеуетін дамыту» құралы бойынша қызметтерді іске асыру жөніндегі есебі

Өтініш білдірген әйелдердің тұрғылықты жері бойынша қала әйелдерінің саны ауыл әйелдерінің санынан басым болады, бұл облыс орталықтарында ЖТД орналасуына, сондай-ақ облыс орталықтары мен қалалардағы әйелдердің экономикалық белсенділігіне байланысты болуы мүмкін. Осыған қарамастан, ауылдық жерлерден әйелдерді тарту пайызы 40%-ға дейін жеткен облыстар бар, мысалы, Қостанай, Алматы облыстарында кеңесшілердің менторлармен аудан орталықтарына баруының арқасында.

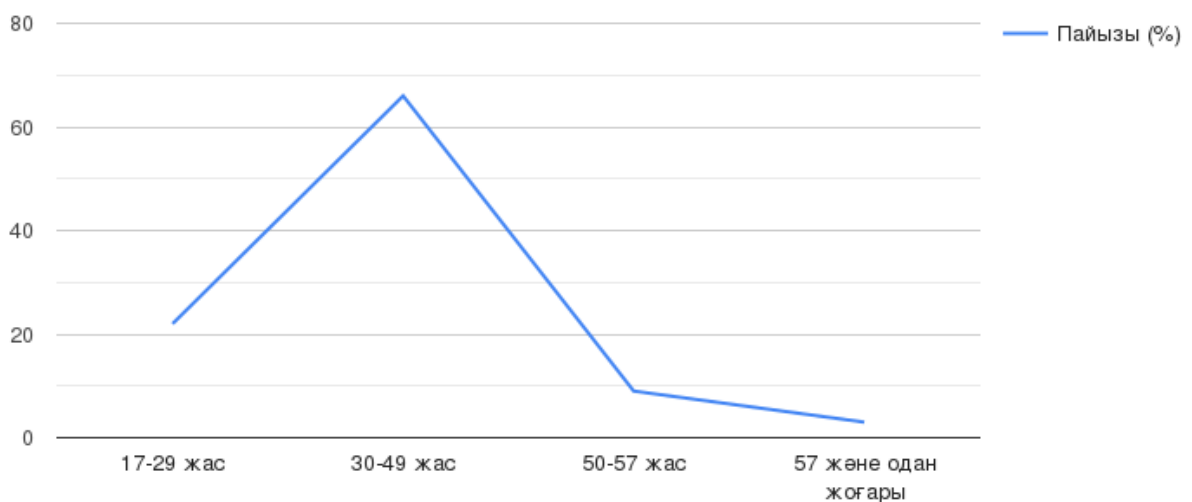
3-

сурет – Ауыл және қала халқы бөлінісіндегі әйелдер саны
Ескертпе - «Атамекен» ҰКП 2021-2025 жылдарға арналған кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі ұлттық жоба шеңберінде «Мен кәсіпкер» кәсіпкерлік әлеуетін дамыту» құралы бойынша қызметтерді іске асыру жөніндегі есебі

Көрсетілетін қызметті алушылар санаты бөлінісінде барлық жүгінген әйелдердің 29%-ы халықтың әлеуметтік осал топтары (ХӨОТ) санатына жатады, оның ішінде көп балалы отбасылардан шыққан әйелдердің саны

18%-ды құрайды. Бұл бөлу әйелдердің, көп балалы аналардың немесе көп балалы отбасылардың балаларының әсіресе ақпараттық қолдау мен оқытуды қажет ететіндігін көрсетеді.

Өтініш білдірген әйелдердің жасы бойынша біз 30-49 жас аралығындағы әйелдер мен 17-29 жас аралығындағы жас қыздардың белсенділігін көреміз.

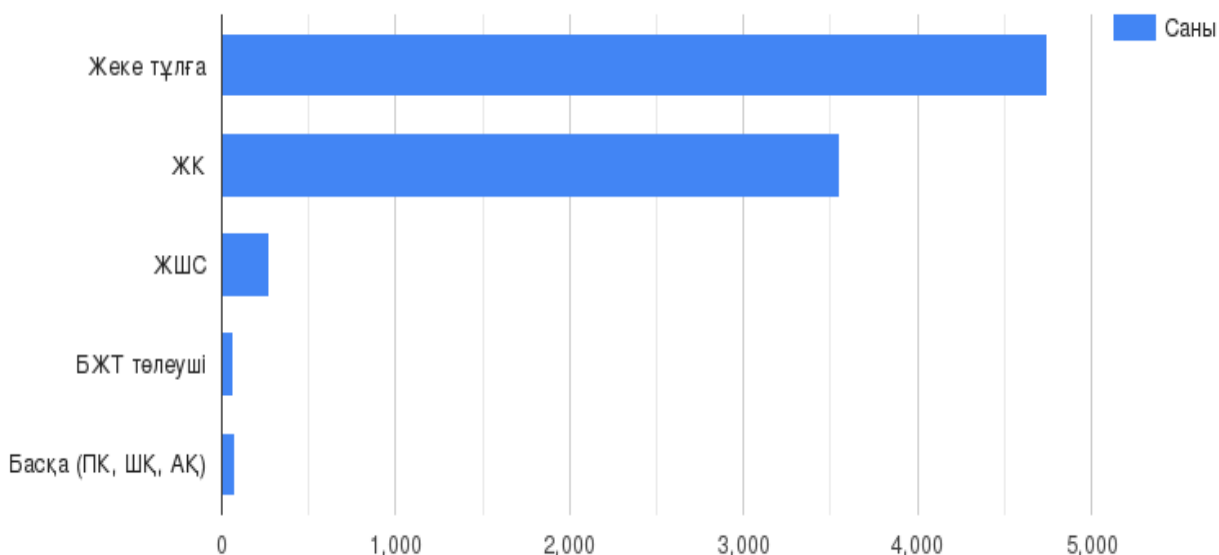

4-сурет – Жүгінетін әйелдердің жас ауқымы
Ескертпе - «Атамекен» ҰКП 2021-2025 жылдарға арналған кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі ұлттық жоба шеңберінде «Мен кәсіпкер» кәсіпкерлік әлеуетін дамыту» құралы бойынша қызметтерді іске асыру жөніндегі есебі

Орталықтарға бизнес ашу, қаржыландыруды тарту және өнімді өткізу арналарын кеңейту мәселелері бойынша жұмыс істеп тұрған кәсіпкер әйелдер

де, кәсіпкерлік бастамасы бар әйелдер де жүгінеді. Әйелдер бойынша олардың ұйымдық-құқықтық нысаны бойынша ақпарат 4-диаграммада ұсынылған, онда 54%-жеке тұлғалар, 41%-ЖК, ал қалғандарында ЖШС бар, БЖТ, ӨК, ШҚ, АҚ төлеушілері болып табылады.

3963 ШОБ субъектісінің 9%-ы ауыл шаруашылығына, 3606 ШОБ субъектісіне (91%) ауыл шаруашылығына жатпайды, оның ішінде тігін өндірісі, сұлулық салондары, түрлі қызмет түрлері, нан-тоқаш және кондитерлік өнімдер өндірісі.

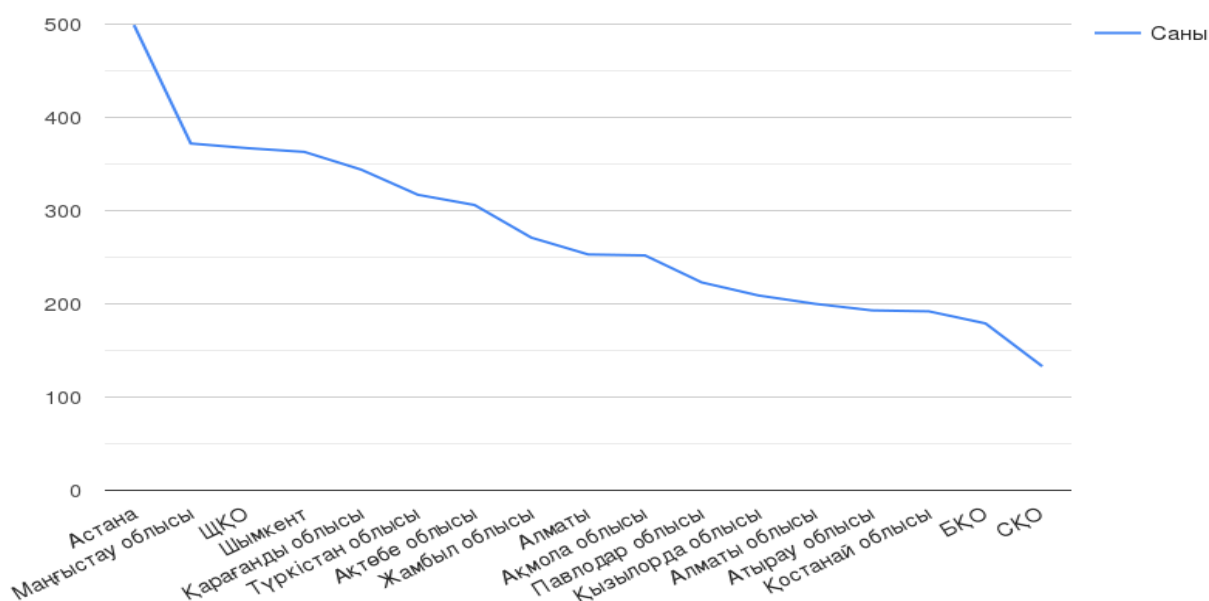
5-сурет – Көрсетілетін қызметті алушылардың ұйымдық-құқықтық нысаны

Ескертпе - «Атамекен» ҰКП 2021-2025 жылдарға арналған кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі ұлттық жоба шеңберінде «Мен кәсіпкер» кәсіпкерлік әлеуетін дамыту» құралы бойынша қызметтерді іске асыру жөніндегі есебі

Қаржыландыруды алуға қатысты орталықтарға жүгінген 8705 әйелдің 1299-ы немесе 15%-ы бұрын бизнесті дамыту үшін гранттар немесе жеңілдікті кредиттер түрінде мемлекеттен қаржыландыру алған. Қаржыландырылғандардың ең көп саны 200 АЕК гранты түрінде немесе 6% жеңілдікпен несиелеу арқылы, сондай-ақ басқа қаржы институттары арқылы қаражат алды.

Қаржылық/іскерлік сауаттылық, тәуекелдерді басқару, маркетинг және өнімді жылжыту, цифрлық кәсіпкерлік, сондай-ақ бизнестің тұрақтылығы, бизнесті кеңейту, тәуекелдерді басқару және нарықты кеңейту, өнім ассортиментін кеңейту, бизнес-процестерді жетілдіру, кооперациялар және әлеуметтік саладағы тәлімгерлік сияқты мәселелерді қамтитын анықталған қажеттіліктер мен басымдықтар негізінде бірқатар оқытуды ұйымдастыру

1 желтоқсанда оқытылған әйелдердің жалпы саны 4656 әйелді құрады. Астана қаласында, Маңғыстау, Шығыс Қазақстан, Қарағанды, Ақтөбе, Түркістан облыстарында және Шымкент қаласында оқығандардың ең көп саны.

6-сурет – ЖЖО қаржыландырған курстарда (ОА және өңірлік деңгейде оқытудан) оқудан өткен әйелдер саны

Ескертпе - «Атамекен» ҰКП 2021-2025 жылдарға арналған кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі ұлттық жоба шеңберінде «Мен кәсіпкер» кәсіпкерлік әлеуетін дамыту» құралы бойынша қызметтерді іске асыру жөніндегі есебі

Айта кету керек, орталық деңгейде 4 оқыту жобасы жүргізілді. Олар: А. Бухановтың «Кооперативтік кәсіпкерлік» курсы, АССОЛ АЖЖ киімін жобалау курсы, Шелек ауылындағы көкөніс өсіру курсы және И. Абасованың краудинвестинг курсы. Сондай-ақ, БҰҰ-әйелдер құрылымымен Э.Аскеровтың әлеуметтік кәсіпкерлік бойынша оқуы, ж. Аманованың SMM курсы, бизнестің заңдық аспектілері, Астана қ. флористика бойынша семинар, салық және бухгалтерлік есеп қаржыландырылды. «Верми-ферма –қолжетімді отбасылық бизнес», «Стратегиялық менеджмент құрылымы», «Инжиниринг және іс-шараларды өткізу технологиясы», «Флорист-болашақ кәсіпкер» Алматы қаласында, «Бизнестегі әйелдер» Қарағанды облысында. Бейіндік оқыту барлық 17 ҚДО-да өтті. Оқыту орталықтарға жүгінген әйелдердің қажеттіліктері

негізінде жүргізілді. Жалпы, тігін саласында, кондитерлік өнімдер мен тамақ өнімдерін өндіруде, сұлулық индустриясында және т. б. оқыту жүргізілді.

5-кесте – орталық және өңірлік деңгейлерде өткізілген оқу бағыттары

Оқыту бағыты	Әйелдер саны
«Әлеуметтік кәсіпкерлік» курсы Э. Аскеров БҰҰ құрылымы-әйелдер	110
«Кооперативтік кәсіпкерлік» курсы А. Буханов	204
Киімді жобалау курсы АЖЖ Ассол	10
SMM курсы ж. Аманова БҰҰ құрылымы-әйелдер	437
Алматы облысы Шелек ауылында көкөніс өсіру курсы	30
И. Абасованың краудинвестинг курсы	3
Жеке өсуге арналған тренинг/тегін	988
Бизнес құзыреттілігін дамытуға арналған тренинг/тегін	1571
Тігін саласында бейіндік оқыту	364
Сұлулық индустриясы саласындағы бейіндік оқыту	205
Кондитерлік және нан-тоқаш өнімдерін өндіру бойынша бейіндік оқыту	262
Тамақ өнімдерін өндіру бойынша бейіндік оқыту	8
-кестенің жалғасы	
Қызмет көрсету бойынша бейіндік оқыту (массаж, медициналық және т. б.)	4
Мектепке дейінгі білім беру бойынша бейіндік оқыту	20
Флористика бойынша бейіндік оқыту	14
Жоғарыдағы тізбеде көрсетілмеген қызметтердің басқа түрлері бойынша бейіндік оқыту	59
Бизнестің құқықтық аспектілері БҰҰ құрылымы-әйелдер	64
Астана қ. флористика бойынша семинар БҰҰ құрылымы-әйелдер	15
Салық және бухт.бухгалтерлік есеп БҰҰ құрылымы-әйелдер	49
Верми фермасы БҰҰ құрылымы-әйелдер	28
Стратегиялық менеджмент БҰҰ құрылымы-әйелдер	48
Инжиниринг және іс-шараларды өткізу технологиясы БҰҰ құрылымы-әйелдер	27
Флорист-болашақ кәсіпкер Алматы қ. БҰҰ құрылымы-әйелдер	10
Бизнестегі әйелдер БҰҰ құрылымы-әйелдер	126
Барлығы	4656
Ескертпе - «Атамекен» ҰКП 2021-2025 жылдарға арналған кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі ұлттық жоба шеңберінде «Мен кәсіпкер» кәсіпкерлік әлеуетін дамыту» құралы бойынша қызметтерді іске асыру жөніндегі есебі	

Сонымен қатар, ZOOM платформасында біз әртүрлі спикерлермен, білім беру/тренинг орталықтарымен серіктестікте өткізген «тегін» вебинарлар өткізілді. Осылайша, тұрақты негізде біздің платформада 2022 жылғы мамыр мен қараша аралығында 53 вебинар өткізілді. Спикерлер ретінде танымал сарапшылар шақырылды, олар өтеусіз негізде ЦРЖП көрсетілетін қызметті алушыларының алдында сөз сөйлеуге дайын. Мұндай вебинарларға 2560 әйел қатысты, бұл оқытылғандардың 55% құрайды.

Краудфандинг, тікелей инвестициялар, гранттар және лизинг арқылы қаржыландыруды тартуда кәсіпкер әйелдердің әлеуетін арттыру үшін оқытуды ұйымдастыру

Осы қызмет аясында Ирина Аббасованың краудинвестинг курсы өткізілді. 7 апта ішінде 16 әйелдің ішінен таңдалған 3-і өз бизнесіне инвестицияларды қалай дұрыс тарту керектігі туралы тренингтен өтті. Олар нарықты дұрыс талдауды үйренді, нәтижесінде көптеген адамдар өз бизнесінің мүмкіндіктерін қайта қарап, дамудың жаңа стратегиясын құрды. Олар 36 айға қаржылық жоспар құрып, Бизнесінің қуатын есептеп, оның әлеуетін түсінді. Келіссөздер жүргізудің және өз жобасын таныстырудың негізгі ережелерін зерделеп, тәжірибеден өткіздік. Инвестор үшін жеке тұлға түрлері бойынша сөз дайындады.

Инвестициялық мәмілелерді құқықтық ресімдеу негіздерін, инвестордың үлесін қалай дұрыс есептеу керектігін зерттедік. Бұл тапсырманың мақсаты «4 – қызмет» ұсыну шеңберінде стартаптар мен шағын бизнес кәсіпорындарына капиталды тарту үшін краудинвестингке-баламалы қаржы құралына микро инвесторлардың кең ауқымынан пайызбен қарыз алу немесе бизнеске қатысу үлесін сатып алу түрінде оқыту болып табылады.

Бекітілген техникалық ерекшелікпен негізгі индикаторларға қол жеткізу бойынша мынадай көрсеткіштер айқындалды:

6-кесте – Негізгі индикаторларға қол жеткізу бойынша көрсеткіштер

№	Тапсырмалар	Көрсеткіш		Үлесі, %
		Жоспар (2023 жыл)	Орындалуы (1 тоқсан 2023 жыл)	
ӘКДО бағыты шеңберінде				
1.	Консультациялар	7 005	1 145	16,3
2.	Кәсіптік және бизнес – оқытуды, сондай-ақ қолөнердің дәстүрлі түрлерін ұйымдастыру	2 000	0	0
3.	Менторлық	300	0	0
4.	Қаржыландыруды тартуда оқыту (краудинвестинг, инвестициялар, гранттар, лизинг)	100	0	0
5.	Әйелдер кәсіпкерлігі өкілдерінің халықаралық жобаларға қатысуына жәрдемдесу жөніндегі қызметтер (әйелдерді хабардар ету кәсіпкерлер)	1 000	0	0
6.	Бизнес-шолу жүргізу	100	0	0
7.	БАБӨ жобасы	20	0	0
«Кәсіпке бағыт» бағыты шеңберінде				
1.	Салалық (бейіндік) оқыту	800	0	0
Ескертпе - «Атамекен» ҰКП 2021-2025 жылдарға арналған кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі ұлттық жоба шеңберінде «Мен кәсіпкер» кәсіпкерлік әлеуетін дамыту» құралы бойынша қызметтерді іске асыру жөніндегі есебі				

2023 жылдың 1 тоқсаны ішінде ӘҚДО консультациялары ұсынылды және ұйымдастыру-дайындық жұмыстарын жүргізуге байланысты (жобалау кеңсесі қызметкерлерін, менеджер-консультанттарды жалдау, құралды іске асыру бойынша нормативтік құжаттарды дайындау) басқа бағыттар бойынша қызмет көрсетілмеді.

Әйелдер басқаратын ШОБ деректерімен регрессиялық талдау

Жиналған мәліметтерге сәйкес, әйелдер басқаратын ШОБ субъектілерінде жұмыспен қамтылғандар санының, әйелдер басқаратын шағын, орта және ірі кәсіпорындардың субсидияланған жобалар санына әсерін анықтау үшін модель құрылды.

$$Y_x = 0,41X_1 + 0,02X_2 + 0,02X_3 - 0,01X_4 - 2,4$$

Мұнда Y_x – субсидияланған жобалар, X_1 –әйелдер басқаратын ШОБ субъектілерінде жұмысқа орналастырылған, X_2 –әйелдер басқаратын шағын кәсіпорындардың пайызы, X_3 – әйелдер басқаратын орта кәсіпорындардың пайызы, X_4 – әйелдер басқаратын ірі кәсіпорындардың пайызы.

Coefficients:

	Estimate	Std. Error	t value	Pr(> t)
(Intercept)	-2.43344	3.47216	-0.701	0.485
log(Aika\$aiel_basqaratyn_SHOB_jumys_qamt)	0.41886	0.27537	1.521	0.132
Aika\$Aiel_basqaratyn_kasip_paiyzy_shagyn	0.02267	0.11191	0.203	0.840
Aika\$Aiel_basqaratyn_kasip_paiyzy_orta	0.02909	0.02196	1.325	0.189
Aika\$Aiel_basqaratyn_kasip_paiyzy_iri	-0.01457	0.03640	-0.400	0.690

Residual standard error: 1.21 on 83 degrees of freedom
(38 observations deleted due to missingness)

Multiple R-squared: 0.04593, Adjusted R-squared: -4.948e-05

F-statistic: 0.9989 on 4 and 83 DF, p-value: 0.4129

№ 1 модельдің көп факторлы регрессиялық талдауының нәтижелері әйелдер басқаратын кәсіпорындардың пайызы және әйелдер басқаратын ШОБ субъектілерінде жұмысқа орналасқандардың саны субсидияланған жобалардың санына ешқандай әсер етпейтінін көрсетеді. Маңыздылық көрсеткіші бізге қажет 0,05-тен әлдеқайда жоғары болғандықтан.

Модель 0,04% сипатталған, R^2 -4,948 E-,5. P-мәні: 0,4129, бұл да 0,05 мәнінен жоғары.

Әйелдер басқаратын ШОБ субъектілерінде жұмысқа орналастырылғандар саны, субсидияланған жобалар санына әйелдер басқаратын шағын, орта және ірі кәсіпорындардың пайызы.

№ 2 модель әйелдер басқаратын шағын, орта және ірі кәсіпорындардың пайызы, субсидияланған жобалардың саны сияқты факторлардың әсерін талдау үшін құрылған:

$$Y_x = 6,28 + 0,16X_1 - 0,01X_2 + 0,03X_3 + 0,003X_4$$

Мұндағы Y_x – әйелдер басқаратын ШОБ субъектілерінде жұмыспен қамтылғандар саны, X_1 – әйелдер басқаратын шағын кәсіпорындардың пайызы, X_2 - әйелдер басқаратын орта кәсіпорындардың пайызы, X_3 – әйелдер

басқаратын ірі кәсіпорындардың пайызы, x4 – субсидияланған жобалардың саны.

Coefficients:

	Estimate	Std. Error	t value	Pr(> t)
(Intercept)	6.2868767	1.2006284	5.236	1.22e-06 ***
Aika\$Aiel_basqaratyn_kasip_paiyzy_shagyn	0.1623285	0.0406508	3.993	0.00014 ***
Aika\$Aiel_basqaratyn_kasip_paiyzy_orta	-0.0163160	0.0086805	-1.880	0.06367 .
Aika\$Aiel_basqaratyn_kasip_paiyzy_iri	0.0354452	0.0139038	2.549	0.01263 *
Aika\$Subsidualau_jobalary	0.0003394	0.0003688	0.920	0.36018

Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 0.4799 on 83 degrees of freedom

(38 observations deleted due to missingness)

Multiple R-squared: 0.2925, Adjusted R-squared: 0.2584

F-statistic: 8.58 on 4 and 83 DF, p-value: 7.611e-06

№ 2 модельді талдау нәтижесінде біз көреміз:

- Әйелдер басқаратын шағын кәсіпорындардың пайызы ШОБ субъектілерінде жұмыспен қамтылғандар санын 1%-ға арттырса, әйелдер басқаратындар саны 0,1%-ға артады. P-value 0,00014;

- Әйелдер басқаратын орта кәсіпорындардың пайызы 1%-ға өскен кезде әйелдер басқаратын ШОБ субъектілерінде жұмысқа орналасқандар саны 0,016% - ға азаяды. P-value 0,06367;

- Әйелдер басқаратын ірі кәсіпорындардың пайызы 1%-ға өскен кезде әйелдер басқаратын ШОБ субъектілерінде жұмысқа орналасқандар саны 0,035% - ға артады. P-value 0,012.

№ 2 Модель 29,25%-ға сипатталған, R2 0,2584-ке тең. P-мәні: 7,611 t, бұл 0,05 мәнінен әлдеқайда аз.

```
Aika <- read.csv("myflats (1).csv", sep = ";")
str(Aika)
## 'data.frame': 126 obs. of 7 variables:
## $ region : chr "Aqmola_obl" "Aqtobe_obl" "Almaty_obl" "Atyrau_obl" ...
## $ god : int 2016 2016 2016 2016 2016 2016 2016 2016 2016 2016 ...
## $ aiel_basqaratyn_SHOB_jumys_qamt : int 36720 37469 78861 31591 29734 36872 65723 53672
25630 36201 ...
## $ Aiel_basqaratyn_kasip_paiyzy_shagyn: num 27 25.6 26.3 26 25.8 25.7 27.9 29.8 27.1 26.5 ...
## $ Aiel_basqaratyn_kasip_paiyzy_orta : num 27 33.9 37.8 33.4 34.6 46.5 32.1 27.2 31.8 31.5 ...
## $ Aiel_basqaratyn_kasip_paiyzy_iri : num 8.8 6.5 15.8 13.5 13.1 17.4 15.2 15.2 15.7 13.5 ...
## $ Subsidualau_jobalary : int 11 33 17 37 21 30 22 10 25 12 ...
reg1 <-
lm(log(Aika$Subsidualau_jobalary)~log(Aika$aiel_basqaratyn_SHOB_jumys_qamt)+Aika$Aiel_basqaratyn
_kasip_paiyzy_shagyn+Aika$Aiel_basqaratyn_kasip_paiyzy_orta+Aika$Aiel_basqaratyn_kasip_paiyzy_iri)
summary(reg1)
```

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері бойынша қысқаша тұжырымдар.

Жүргізілген әдеби шолудан әйелдер кәсіпкерлігі мәселелері теориялық тұрғыдан әлі де келіспеушіліктер тудыратыны анық.

Зерттеулердің көпшілігі, соның ішінде әлеуметтанулық сауалнамалар экономикалық теорияға негізделген кәсіпкерліктің ішкі және мазмұнды ерекшеліктеріне тиісті назар аудармайтынын атап өткен жөн. Теориялық аспектілер сирек қарастырылады, әсіресе отандық зерттеулерде, бұл осы саладағы теориялық базаның қалыптаспағанын көрсетеді.

Шынында да, әйелдердің саяси, қоғамдық және экономикалық өмірге тең қатысуы елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі факторы болып табылады. Қазақстан Республикасында әйелдердің әлеуметтік-экономикалық дамуға, оның ішінде кәсіпкерлік саласындағы үлесінің артуы байқалады. Алайда, әйелдер кәсіпорындарының санының өсуіне қарамастан, олардың айналымы мен жұмыспен қамтылғандар саны шамалы болып қала береді.

Қазақстан Республикасында әйелдер кәсіпкерлігін дамыту соңғы жылдары алға жасалған елеулі қадам болды, алайда оның дамуын қиындататын бірқатар проблемалар мен сын-қатерлер әлі де бар. Осы мәселелердің кейбірі мыналарды қамтиды:

Қаржылық ресурстарға шектеулі қол жетімділік: кәсіпкер әйелдер көбінесе өз кәсіпорындарын қаржыландыруға қол жетімділіктің шектеулеріне тап болады. Банктер мен қаржы институттарында әйелдерге несие берудің қатаң талаптары болуы мүмкін немесе оларға аз қолайлы несие шарттарын ұсына алады. Бұл әйелдерге өз бизнесін бастау немесе дамыту үшін қажетті қаржыландыруды алуға кедергі келтіреді.

Желілік байланыстар мен қолдаудың жетіспеушілігі: кәсіпкер әйелдер бизнесті сәтті дамыту үшін маңызды болуы мүмкін кәсіби желілер мен байланыстардың жетіспеушілігіне тап болуы мүмкін. Тәжірибелі кәсіпкерлердің қолдауы мен тәлімгерлігінің болмауы әйелдердің оқу және өсу мүмкіндіктерін шектеуі мүмкін.

Белгілі бір салалардағы төмен өкілдік: Қазақстан Республикасындағы әйелдер көбінесе сән, сұлулық және қызмет көрсету сияқты дәстүрлі «әйелдер» салаларында шоғырланған, ал технология, инжиниринг және өндіріс сияқты салалар басым болып қала береді. Бұған әйелдердің белгілі бір бизнес салаларындағы рөлі туралы стереотиптер мен алалаушылықтар себеп болуы мүмкін.

Білімнің жеткіліксіздігі және кәсіби даму: білім беру мүмкіндіктері мен кәсіби дамуға қол жетімділіктің шектелуі әйелдердің өз кәсіпкерлігін дамытуда қиындықтарға тап болуы. Әйелдердің кәсіпкерлік дағдылары мен көшбасшылығын дамытуға бағытталған білім беру бағдарламалары.

Стандарттар мен стереотиптер: әйелдердің әлеуметтік рөлдері туралы кейбір стандарттар мен стереотиптер әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына әсер етуі мүмкін. Қоғамның әйелдерге ана және қамқор ерлі-зайыптылар ретінде күтуі

кәсіпкерлік қызмет пен отбасылық міндеттерді теңестіруде қосымша қиындықтар тудыруы мүмкін.

Әйелдер кәсіпкерлігін дамытудағы проблемалардың алдын алу үшін қолайлы орта құруға және әйел кәсіпкерлерді қолдауға ықпал ететін бірқатар шаралар қабылдау қажет.

Қазақстан Республикасында әйелдер кәсіпкерлігін дамытуға бағытталған ұсыныстар:

Арнайы қолдау бағдарламаларын құру: мемлекет қаржылық көмек, білім беру тренингтері, кеңес беру және тәлімгерлікті қамтитын әйелдер кәсіпкерлерін қолдау бағдарламаларын жасай алады. Мұндай бағдарламалар әйелдерге өз бизнесін сәтті бастау және дамыту үшін қажетті ресурстар мен білім алуға көмектеседі.

Қаржыландыруға қол жетімділікті жақсарту: кепілдік қорлары немесе микрокредиттік бағдарламалар сияқты арнайы қаржылық тетіктерді әзірлеу әйелдерге өз бизнесін дамыту үшін капиталға қол жеткізуге көмектеседі. Сондай-ақ, несие алудың ашық және ыңғайлы процедураларын қамтамасыз ету және бюрократияны төмендету маңызды.

Білім беру және дағдыларды дамыту: Арнайы білім беру бағдарламалары мен кәсіпкерлік тренингтері әйелдерге бизнес дағдыларын ғана емес, сонымен қатар көшбасшылық және басқару дағдыларын дамытуға көмектеседі. Байланыс, уақытты басқару және презентация дағдылары сияқты жұмсақ дағдыларды дамыту да маңызды.

Желілік платформаларды құру: әйелдер кәсіпкерлерінің желілері мен қауымдастықтары тәжірибе алмасуға, қолдауға және өзара оқытуға ықпал етеді. Мемлекет пен үкіметтік емес ұйымдар кәсіпкер әйелдерге арналған іс-шаралар, конференциялар мен форумдар ұйымдастыру арқылы осындай платформаларды құруға ықпал ете алады.

Хабардарлықты арттыру және менталитетті өзгерту: әйел кәсіпкерлердің жетістіктерін және олардың сәттілік тарихын насихаттау бизнестегі әйелдерге қатысты қоғамдық пікір мен стереотиптерді өзгертуге көмектеседі. Мемлекет пен бақ әйелдер кәсіпкерлігінің оң мысалдарын белсенді түрде насихаттай алады және мүмкіндіктер теңдігінің маңыздылығын атап көрсете алады.

Қойылған міндеттердің шешімдерінің толықтығын бағалау.

Қазақстан Республикасындағы әйелдер кәсіпкерлігін зерттеу аясында, Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің, «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасының, «ДАМУ» кәсіпкерлікті дамыту қорының және халықаралық ұйымдардың талдамалық есептерін пайдалану мақсатында деректер топтама жүйесін қолдана алады. Бұл деректерді пайдалану арқылы, әйелдердің кәсіпкерлікті дамыту процесінің белсенділігін бағалауға мүмкіндік беріледі.

Қазақстан Республикасында жұмыс жасаушы әйелдердің статистикалық деректері, Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің ұсынылған деректеріне негізделген. Бұл деректерді қазіргі заманға сәйкес әйелдердің

кәсіпкерлікті дамыту деңгейі, салыстырмалы ақпараттар, мекен-жайлары, мамандықтары, тәжірибесі, қызметке алу жасаушыларының саны және тағайындалуы жайлы мәліметтерді орындауға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, зерттеу әйелдер кәсіпкерлігін дамытудың теориялық және практикалық тәсілдерін зерттеді, бұл зерттеу тақырыбына көзқарастың кешенділігі туралы айтуға мүмкіндік береді. Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігін осындай кешенді зерттеу экономиканың осы секторының жай-күйі, проблемалары мен даму перспективалары туралы жан-жақты түсінік алуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1 <https://primeminister.kz/ru/documents/gosprograms/stratplan-2025>
- 2 <https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=106&slug=ru>
- 3 https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=107&slug=1-2018-2&cat_id=6&lang=ru
- 4 2015 жылғы 29 қазандағы ҚР Кәсіпкерлік Кодексі, <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375>
- 5 Кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі 2021 – 2025 жылдарға арналған ұлттық жобамен 2021 жылғы 12 қазандағы № 728, <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000728>
- 6 Қазақстан Республикасында 2005 және 2022 жылдары тіркелген және жұмыс істеп тұрған шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері санының мониторингі. Статистика комитетінің ресми сайты, <https://stat.gov.kz/official/industry/139/statistic/6>
- 7 Экономикалық қызмет түрлері бөлінісінде жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілерінде жұмыспен қамтылғандар саны. Статистика комитетінің ресми сайты, <https://stat.gov.kz/official/industry/139/statistic/6>
- 8 ШОК субъектілерінің өнім шығаруы. Комитеттің, статистиканың ресми сайты <https://stat.gov.kz/official/industry/139/statistic/6>
- 9 Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің ресми сайты, <https://www.gov.kz/memleket/entities/kostanai-kasipkerlik-industiya-innovatsiya/press/article/details/1986?directionId=1089&lang=ru>
- 10 Хизрич Р., Питерс М. Предпринимательство или как завести собственное дело и добиться успеха / Р. Хизрич, М. Питерс. – М.: Прогресс-Универс, 1991. – 160 с.
- 11 Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии. Фредерик Бастиа. Экономические софизмы. Экономические гармонии. – М.: Дело, 2000. – 232 с. – (Сер. "Политическая экономия: ступени познания"). - ISBN 5-7749-0190-4.
- 12 Шумпетер, Й. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. Шумпетер; Пер. В.С. Автономов, М.С. Любский, А.Ю. Чепуренко. – Москва: Прогресс, 1982. – 456 с.
- 13 Birger Wernerfelt, «A Resource-Based View of the Firm», Strategic Management Journal 5 (1984): 171–180
- 14 Jay Barney, «Firm Resources and Sustained Competitive Advantage», Journal of Management 17, № 1 (1991): pp. 99–20
- 15 Кенэ Ф. Избранные экономические произведения. — М.: Соцэкгиз, 1960.
- 16 Бастиа Ф. Экономические софизмы. - СПб., 1863. М.: ЭКОНОМИКА, 2002. Директмедиа Пабблишинг, Москва, 2008
- 17 https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/v-kazahstane-aktivno-razvivaetsya-jenskoe-predprinimatelstvo-492975/

18 <https://kapital.kz/economic/113674/v-kazakhstane-boleye-poloviny-individual-nykh-predprinimateley-zhenshchiny.html>

19 Сатпаева З. Маленький, да удаленький: женское предпринимательство Казахстана <https://ekonomist.kz/satpaeva/zhenskoe-predprinimatelstvo-kazahstana>

20 <https://ekonomist.kz/satpaeva/zhenskoe-predprinimatelstvo-kazahstana/>